

X43

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

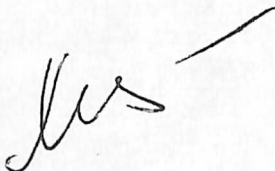
ХИЖНА ОЛЬГА ПЕТРІВНА

УДК 371.134:373.3:7(043)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОСНОВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

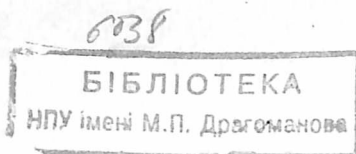

НБ НПУ

100196901

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
БОНДАР Володимир Іванович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
директор Інституту педагогіки і психології;

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор,
дійсний член АПН України
ЗЯЗЮН Іван Андрійович,
директор Інституту педагогічної освіти та освіти
дорослих АПН України;

доктор педагогічних наук, професор
РОСТОВСЬКИЙ Олександр Якович,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
завідувач кафедри музичної педагогіки та хореографії;

доктор мистецтвознавства, професор,
ШУЛЬГІНА Валерія Дмитрівна,
Державна академія керівних кадрів культури і
мистецтв,
завідувач кафедри музикології.

Захист відбудеться "12" червня 2008 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "10" травня 2008 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із пріоритетних напрямів розвитку українського суспільства, зокрема системи вищої професійної освіти, стає входження України до європейського освітнього простору. Конституція України, закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національна доктрина розвитку освіти, Державна програма “Вчитель”, розробка національного курикулуму засвідчують здатність держави трансформувати освітній простір до вимог і стандартів Болонської декларації та зумовлюють об’єктивні орієнтири стратегії розвитку української національної освіти. Це орієнтує освітній процес на гуманістичні цінності, розкриття творчого потенціалу майбутнього вчителя, зумовлює приведення системи підготовки майбутніх фахівців у відповідність до міжнародних освітніх стандартів та детермінує необхідність удосконалення діяльності вищих педагогічних навчальних закладів щодо підготовки майбутніх учителів.

Процеси демократизації, фундаменталізації, гуманітаризації освіти, піднесення ролі духовного фактора в становленні особистості спрямовують мистецьку освіту на нові позиції в суспільстві. Викладання мистецьких дисциплін сприяє формуванню гуманістичної спрямованості майбутнього громадянина, здатного брати участь у діалозі культур, розвиває творчі здібності особистості.

Підготовка майбутніх учителів до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи, як складова професійної освіти, потребує узгодження з філософією освіти та філософією культури сучасного періоду, що спонукають до організації педагогічного процесу, побудованого на засадах системно-діяльнісного, синергетичного, акмеологічного, культурологічного, герменевтичного підходів, які забезпечують формування у студентів системи інтегрованих художньо-педагогічних знань, комплексних кваліфікаційних умінь та вільний і творчий розвиток особистості.

Аналіз стану підготовки вчителя початкової школи показує, що зміна освітньої парадигми посилила увагу дослідників до питань філософії освіти і багатоаспектності вивчення змісту, методів та засобів професійної підготовки (А. М. Алексюк, В. І. Бондар, О. О. Горська, П. М. Гусак, В. І. Євдокимов, А. Й. Капська, О. М. Пехота, М. І. Шкіль, О. Г. Ярошенко та ін.), питань філософії освіти (В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, Б. М. Кедров, С. Ф. Клепко, В. Г. Кремень, В. І. Луговий, В. С. Лутай та ін.), системи психолого-педагогічної та методичної підготовки (К. Б. Авраменко, Н. М. Дем’яненко, О. І. Кульчицька, О. І. Пономарьова, С. О. Сисоєва, Л. О. Хомич, Я. В. Цехмістер та ін.), теоретико-методичних основ підготовки (В. Г. Бутенко, С. У. Гончаренко, А. Ф. Линенко, Л. М. Масол, Г. М. Падалка, О. Я. Ростовський, О. П. Рудницька, Л. Г. Савенкова, О. Я. Савченко, В. П. Тименко, О. Л. Шевнюк, О. П. Щолокова, Б. П. Юсов та ін.), формування творчої активності студентів, професійних якостей майбутніх фахівців, готовності до різних видів діяльності (О. В. Бабченко, В. В. Борисов,

Л. В. Гусейнова, Г. Ю. Ніколаї, Г. П. Шевченко, В. Д. Шульгіна та ін.). Досить розгалужене коло питань, що піддавалися аналізу, зумовлене необхідністю їх розгляду в контексті ключових компетенцій майбутнього вчителя початкової школи.

Багаторічний досвід роботи зі студентами за спеціальністю “початкове навчання” переконує, що підготовка до забезпечення мистецької освіти молодших школярів здебільшого не відповідає вимогам часу і потребує удосконалення відповідно до нової освітньої парадигми. Аналіз навчальних та робочих програм з дисциплін: “Музичне виховання і основи хореографії з методикою викладання”, “Теорія і методика шкільної музичної освіти”, “Методика викладання образотворчого мистецтва”, “Малюнок”, “Кольорознавство”, “Декоративне мистецтво”, “Художня кераміка”, “Інтегроване вивчення навчальних предметів освітньої галузі “Мистецтво”, “Класичний та характерний танець”, “Методика народно-сценічного танцю” виявив, що підготовка вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи переважно знаннєво зорієнтована, а це не сприяє формуванню професійної індивідуальності вчителя, не стимулює його особистісно-професійний саморозвиток. Як показало дисертаційне дослідження, негативною тенденцією є відсутність взаємозв’язків між предметами мистецького циклу (постановки голосу, спеціального та додаткового інструменту, хорового класу, малюнку, живопису, класичного і характерного танцю, народного танцю тощо) в системі підготовки майбутнього фахівця, які не дають цілісного уявлення про соціокультурні смисли художньо-педагогічної діяльності, іноді дублюють одна одну. Ця тенденція є наслідком емпіричного підходу до організації художньо-педагогічної підготовки студентів за спеціальністю “початкове навчання”, предметна роз’єднаність якої стає однією з причин “мозаїчності” фахової підготовки майбутніх учителів у той час, коли вочевидь переважають інтегративні тенденції в освіті.

На нашу думку, стимулом розвитку і вдосконалення підготовки майбутніх учителів до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи є необхідність подолання суперечностей між:

- об’єктивною потребою суспільства у конкурентоспроможних фахівцях, затребуваністю їх особистісної, громадянської позиції та реальним станом підготовки, зорієнтованою на формування функціональної готовності випускників ВНЗ до роботи у сфері початкової освіти;
- новими соціальними потребами у підготовці вчителів до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів та недооцінкою цього процесу в сучасній системі вищої педагогічної освіти;
- потребою гуманізації навчально-виховного процесу, необхідністю докорінної зміни характеру взаємин між усіма його учасниками та неготовністю вчителя до цього;
- необхідністю збільшення за обсягом та складністю змісту художньо-педагогічних знань та наявною пропозицією з боку усталеної професійної підготовки фрагментарного, утилітарного знання;

– теоретизацією викладання мистецьких дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах, використанням методів навчання, які базуються в основному на когнітивних способах пізнання та необхідністю підсилення ціннісно-смислової й регулятивно-нормативної складової підготовки майбутніх учителів до художньо-педагогічної діяльності;

– змінами в змісті художньо-педагогічної діяльності вчителя початкової школи та рівнем їхнього відображення у змісті й формах підготовки студентів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи;

– високими вимогами до вчителя щодо забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до навчання та виховання учнів початкової школи і недостатньою готовністю педагогічних кадрів до відповідних змін;

– функціонально спрямованістю викладання фахових дисциплін та інтегративним характером художньо-педагогічної діяльності вчителя початкової школи.

Виявлені суперечності та аналіз практики у педагогічному ВНЗ вказують на необхідність обґрунтування і розробки теоретико-методологічних та методичних засад підготовки студентів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи.

Деякі з цих суперечностей зумовлені об'єктивними причинами: недосконалістю системи відбору абітурієнтів до педагогічних ВНЗ; застарілістю усталених педагогічних підходів до професійної підготовки, навчальних планів, програм. Інші – суб'єктивними чинниками: загальною атмосферою ставлення до художньо-педагогічної підготовки у конкретному ВНЗ; ціннісними уявленнями та індивідуальними потребами студентів; формалізмом, суб'єктивізмом, авторитаризмом викладачів; недостатнім творчим і відповідальним ставленням студентів до художньо-педагогічної діяльності; відсутністю зацікавленості професорсько-викладацького та студентського складу у підвищенні ефективності та результативності співпраці.

Актуальність проблеми, її недостатнє висвітлення у науковій літературі, необхідність подолання виявлених суперечностей, а також потреба в удосконаленні професійної підготовки студентів за спеціальністю “початкове навчання” визначили тему дослідження: “Теоретико-методологічні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова і є складовою дослідницької теми “Технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи до реалізації державного стандарту початкової освіти” (реєстраційний номер 0103U004013), спрямованої на розробку та реалізацію модульно-рейтингової та навчально-методичної системи у педагогічному ВНЗ.

Тема дослідження затверджена Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 11 від 03.06.2002 р.) та погоджена Радою з координації наукових

досліджень в галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 10 від 24.12.2002 р.).

Мета дослідження полягає в розробці та науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних і методичних засад підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи.

Завдання дослідження:

1. Розкрити особливості підготовки майбутнього вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи з урахуванням сучасних тенденцій модернізації національної освітньої системи: гуманізації, гуманітаризації, фундаменталізації, демократизації, інтеграції професійної освіти.

2. Здійснити методологічний аналіз процесу підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів і обґрунтувати теоретико-методологічні засади цієї підготовки в умовах стандартизованого змісту професійної діяльності та особистісно-кваліфікаційних вимог до суб'єктів освітнього процесу.

3. Розробити концепцію та створити структурно-функціональну модель підготовки майбутнього вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, на їх основі здійснити експериментальну підготовку студентів за спеціальністю "початкове навчання", узагальнити її результати і виявити умови ефективності.

4. Визначити зміст та розробити методичні засади здійснення підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів в умовах кредитно-модульної системи навчання студентів.

5. Визначити фактичні рівні готовності студентів до художньо-педагогічної діяльності як результату застосування традиційної та експериментальної моделей підготовки вчителя.

6. Розробити технологію підготовки майбутнього вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, охарактеризувати її мотиваційну, змістову, операційну та результативну складові.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх учителів початкової освіти.

Предмет дослідження: теоретико-методологічні та методичні засади технології підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи.

Концепція дослідження.

Підготовка майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи потребує глибокого осягнення проблем сучасної філософії освіти, вимагає ґрунтовної гуманітарної, естетичної, культурологічної, мистецької освіченості, забезпечення не лише засвоєння студентами професійних знань, формування умінь та навичок, а й оволодіння культурою художньо-педагогічної діяльності, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності фахівців у соціальній сфері.

Складний інтегративний характер сутності поняття підготовки до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів зумовлює здійснення наукового пошуку в таких аспектах: методологічному, теоретичному і практичному.

Методологічним концептом передбачалося відображення взаємозв'язку і взаємодії наукових підходів щодо вивчення проблеми підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, а саме:

- системно-діяльнісного, ідеї якого відображалися при структуризації змісту підготовки студентів до художньо-педагогічної діяльності з позиції міждисциплінарних інтегративних зв'язків (філософії, естетики, педагогіки, психології, фахових дисциплін), а також з позиції більш загальних систем – культури, освіти, науки та забезпечували цілісність підготовки;

- культурологічного, з позицій якого культура розглядалася в широкому розумінні як сукупність усієї духовно-матеріальної діяльності людини і в окремо взяті історичні періоди, і впродовж усієї історії людства в цілому. Під культурологічним підходом до вивчення проблем художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи ми розуміємо сукупність теоретико-методологічних положень та організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на створення умов для освоєння і трансляції художньо-педагогічних цінностей та технологій, які забезпечують професійну самореалізацію особистості в рамках конкретної історичної епохи та культури;

- герменевтичного, ідеї якого реалізовувалися у створенні можливостей для формування суб'єктивних суджень про соціокультурні та мистецькі явища, їх особливості й закономірності;

- синергетичного, покладеного в основу обґрунтування і дослідження феноменів самоорганізації, глобальної еволюції, процесів становлення “порядку через хаос”, нестійкості як основоположної характеристики процесів еволюції. На його основі формувалося нове уявлення про складно організований і відкритий світ, який ще не став, а тільки стає, не просто існує, а безперервно виникає, еволюціонує за нелінійними законами, несучи в собі свободу вибору шляхів подальшого розвитку, а також синергетичний спосіб мислення як своєрідний синтез позитивних елементів детерміністичної та ймовірнісної картини світу;

- акмеологічного, суть якого спрямовувалася на врахування закономірностей розвитку і саморозвитку студента; самореалізацію творчого потенціалу і формування готовності до майбутньої професійної діяльності; визначення об'єктивних і суб'єктивних чинників, що сприяють або заважають досягненню вершин професійного розвитку; вивчення закономірностей самовдосконалення, самокорекції і самоорганізації художньо-педагогічної діяльності під впливом нових вимог, що йдуть ззовні від професії і суспільства, розвитку науки, культури, а також зсередини – від власних інтересів, потреб, настанов;

- особистісно орієнтованого, з позицій якого розглядалася суб'єкт-суб'єктна взаємодія педагога та студента, що забезпечувала трансформацію об'єктивності змісту підготовки студентів до художньо-педагогічної діяльності в суб'єктивні смислові ціннісні погляди і переконання майбутніх учителів початкової школи.

Теоретичним концептом визначалася система дефініцій, покладених в основу розуміння сутності, змісту та структури підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, вихідних критеріїв, показників готовності студентів до художньо-педагогічної діяльності, а також розкриття феномену культури художньо-педагогічної діяльності.

При визначенні мети підготовки майбутніх вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи враховувалися два взаємопов'язані аспекти: – загальнокультурний і фаховий. Загальнокультурний аспект полягав у ознайомленні студентів з основами становлення і трансформації мистецтва та художньо-педагогічної підготовки, а фаховий – у забезпеченні майбутніх учителів інтегрованими мистецькими знаннями та комплексними вміннями, необхідними для правильного розв'язання методологічних і методичних завдань, які виникають у процесі реалізації художньо-педагогічної діяльності.

Практичним концептом передбачалась перевірка ефективності структурно-функціональної моделі підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи; визначення системи відповідних загальнопедагогічних, естетико-психологічних та організаційно-методичних умов; критеріїв, показників та рівнів готовності студентів до художньо-педагогічної діяльності. Оптимізація та гуманізація навчального процесу, висока якість знань і творчий розвиток студентів забезпечувалися раціональним використанням організаційно-методичного інструментарію (методів, форм і засобів) у процесі підготовки вчителів до художньо-педагогічної діяльності. Особлива роль при цьому відводилася технології підготовки до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи, засобам навчання (ідеальним і матеріальним).

Зазначені концептуальні положення покладені в основу формулювання *загальної та часткових гіпотез* дослідження.

Загальна гіпотеза: ефективність підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи можливо значно підвищити, якщо в системі ступеневої вищої педагогічної освіти реалізувати структурно-функціональну педагогічну модель, яка ґрунтується на взаємозв'язку мотиваційно-цільового, змістового, діяльнісно-процесуального, результативно-оцінного та рефлексивного компонентів, що наповнюються змістом мистецьких навчальних дисциплін у їх оптимальному поєднанні та регулюються цілепокладанням і результативністю професійної освіти.

Загальна гіпотеза конкретизується в наступних робочих припущеннях:

Готовність майбутніх учителів до художньо-педагогічної діяльності на етапі навчання у ВНЗ розвивається ефективніше, якщо:

- цілеспрямовано виховується емоційно-позитивне ставлення студентів до сучасних художньо-педагогічних технологій; створюється система загальнопедагогічних, організаційно-методичних та естетико-психологічних умов, необхідних для їхньої реалізації;

- створюється художньо-педагогічне середовище для професійно-особистісного розвитку вчителя на принципах духовності, мультикультурності, особистого зорієнтованості, інноваційності, інтегративності, економічності, креативності, діалогізації, екологізації, інформатизації, комплементарності, інструментальності;

- формуються професійно значущі якості особистості майбутнього вчителя, мотивація до художньо-творчої діяльності, забезпечується активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою партнерської взаємодії учасників освітнього процесу та діалогу як засобу й форми комунікативної діяльності.

Методологічну основу дослідження забезпечили філософські, психологічні та педагогічні положення гуманістичного спрямування, на ґрунті яких створювалася дослідницька база пошуку і розробки феномена підготовки студентів за спеціальністю “початкове навчання” до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів; базові принципи теорії пізнання – науковість, історизм, діалектичність, об’єктивність, взаємозв’язок та взаємозумовленість явищ і процесів дійсності; системно-діяльнісний методологічний підхід – щодо цілісності структури особистості та інтегральності її властивостей; синергетичний – щодо ефективності управління освітньою системою шляхом доцільно організованих виховних впливів; культурологічний – щодо ствердження загальнолюдських цінностей, фундаменталізації та інтеграції знань; принципові положення нормативних документів щодо культуровідповідності художньо-педагогічної діяльності, єдності загальнолюдського і національного, суспільного і особистісного, теоретичного і практичного, навчання і виховання

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці, що розкривають положення сучасної психолого-педагогічної науки про теоретико-методичні основи підготовки вчителя у педагогічних закладах освіти (В. І. Бондар, Н. М. Бібік, О. Я. Савченко, С. О. Сисоєва, Г. С. Тарасенко та ін.), загальні питання готовності вчителя до професійної діяльності (О. А. Абдуліна, А. М. Алексюк, С. П. Миронова, Л. О. Хомич, Л. Л. Хоружа та ін.), питання філософії освіти (В. П. Андрущенко, В. П. Бех, Г. І. Волинка, І. А. Зязюн, С. Ф. Клепо, В. І. Луговий, В. О. Огнев’юк, В. О. Романенко та ін.), зарубіжний досвід підготовки педагогів (Н. В. Абашкіна, М. П. Лещенко, Л. П. Пуховська та ін.). Визначаючись у дослідницькому підході, ми враховували результати наукових розробок, в яких розкриваються основні положення методології педагогіки та методики наукового дослідження (Ю. К. Бабанський, М. М. Скаткін, В. О. Сластьонін, А. В. Хуторської, Г. П. Щедровицький та ін.), дидактичні основи оновлення змісту освіти (С. У. Гончаренко, Д. Д. Зуєв, І. М. Козловська, В. В. Красевський, І. Я. Лернер, О. С. Штурмак та ін.), модернізації національного виховання й освіти (І. Д. Бех, Н. Г. Ничкало, В. В. Рибалка та ін.), теоретичні положення про формування змісту вищої освіти в педагогічному університеті (В. П. Беспалько, В. К. Майборода, М. М. Скаткін, М. І. Шкіль), теоретико-методичних основ професійної підготовки (В. В. Борисов, Л. П. Вовк, Н. М. Дем’яненко, О. Д. Дубогай, А. Й. Капська, Л. Г. Коваль, М. С. Корець, В. Ф. Паламарчук, Н. Г. Протасова, О. О. Романовський, В. Д. Сиротюк, О. В. Сухомлинська, Л. П. Сущенко, О. Т. Шпак та ін.), а також результати методичних досліджень у галузі мистецької освіти (А. Ф. Линенко, Л. М. Масол, В. П. Тименко, В. Ф. Орлов, Г. М. Падалка, О. Я. Ростовський, О. П. Рудницька, О. Л. Шевнюк, О. П. Щолокова та ін.), формування творчої активності студентів, професійних якостей майбутніх фахівців (В. Г. Бутенко, П. М. Гусак, Г. П. Шевченко, М. К. Шеремет, В. Д. Шульгіна та ін.).

Методи дослідження: теоретичного рівня – аналіз і синтез філософських, педагогічних, психологічних, соціологічних, культурологічних наукових знань; нормативних документів, навчальних видань з проблем професійної підготовки вчителів; порівняння та узагальнення даних щодо мистецької освіти учнів початкової школи, аналіз тенденцій її розвитку; узагальнення та систематизація

теоретико-методологічних та методичних засад підготовки вчителів до забезпечення мистецької освіти молодших школярів. Емпіричного рівня – діагностичні (бесіди, інтерв'ю, ситуації вибору, проєктивні методики), прогностичні (метод експертних оцінок, моделювання), педагогічний експеримент, статистична та аналітична обробка даних щодо педагогічної ефективності впровадження структурно-функціональної моделі підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи.

База наукового дослідження. Дослідження проводилося на базі Інституту педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди; Інституту мистецтв НПУ імені М. П. Драгоманова, Мелітопольського державного педагогічного університету; Київського національного університету культури і мистецтв. Додаткова перевірка здійснювалася на базі Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Загалом у експериментальному дослідженні брали участь 977 студентів та 126 молодих спеціалістів. Експеримент передбачав перевірку правильності основної та робочих гіпотез і концепції оновлення підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах.

Дослідження проводилося протягом 1996–2007 рр. і включало такі етапи:

1 етап – *аналітично-констатувальний* (1996–2000 рр.) – вивчення стану розробленості проблеми підготовки вчителів початкової школи до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи в науковій літературі та педагогічній практиці; розробка термінологічного апарату дослідження, проведення констатувального зрізу, уточнення на основі одержаних даних гіпотези, мети та завдань дослідження теоретико-методологічних та методичних засад підготовки вчителів до художньо-педагогічної діяльності.

2 етап – *формувально-збагачувальний* (2000–2004 рр.) – розробка мотиваційно-цільової, змістової, діяльнісно-процесуальної, результативно-оцінної та рефлексивної складових підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи; проведення формувального експерименту; перевірка ефективності впровадження структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до художньо-педагогічної діяльності, аналіз та узагальнення експериментальних даних.

3 етап – *корекційно-узагальнюючий* (2004–2007 рр.) – узагальнення результатів дослідження, відображення даних теоретичного пошуку і дослідно-експериментальної роботи у монографії, науково-методичних рекомендаціях та статтях, визначення перспектив подальшого дослідження даної проблеми.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* розроблено концепцію підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи на інтеграційних засадах вивчення предметів мистецького циклу у трьох аспектах: теоретичному, методологічному та практичному; *виявлені* закономірності та принципи цієї підготовки; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено структурно-функціональну модель підготовки

майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів; *уточнено* критерії оцінювання рівнів готовності вчителів до художньо-педагогічної діяльності, а також шляхи і засоби використання художньо-педагогічного матеріалу у процесі викладання предметів мистецького циклу; *удосконалено* змістові характеристики процесу підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи та його організаційно-методичне забезпечення, зокрема через визначення потенціалу предметів мистецького циклу, педпрактики, самостійної та науково-дослідної роботи, інноваційних форм і методів навчання, введення авторського спецкурсу та удосконалення системи контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів; *подальшого розвитку набули* положення щодо визначення системи педагогічних умов професійної підготовки загалом і підготовки до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи зокрема з урахуванням перспектив розвитку ступеневого навчання та інтеграції освіти України в європейську освітню систему.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що з урахуванням національного і зарубіжного досвіду *виявлено* закономірності та специфічні принципи підготовки майбутніх учителів до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи; *обґрунтовано* необхідність зміни традиційної архітектоніки змісту мистецької освіти учнів початкової школи; *сформульовано* концептуальні положення щодо змісту, форм і методів підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи; педагогічну теорію *доповнено* знаннями в галузі інтегрованого підходу у фаховій підготовці майбутніх учителів; *доведено* доцільність його використання в процесі навчання предметів мистецького циклу, *вказані* шляхи і засоби впровадження, *з'ясовані* умови реалізації в процесі підготовки до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи; *введено в науковий обіг* технологію підготовки майбутніх учителів до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи.

Узагальнення результатів упровадження структурно-функціональної моделі підготовки майбутнього вчителя до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи у практику вищої педагогічної школи дозволило визначити систему умов її ефективності, серед яких *загальнопедагогічні*:

- забезпечення цілісності процесу підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи як онтологічної нескінченно можливої системи, якій притаманні поліцентричність, діалогічність, неоднорідність, недиз'юнктивність, полілогічність;

- поетапне здійснення підготовки вчителів до художньо-педагогічної діяльності на основі взаємозв'язку теорії і практики, забезпечення інтегративних зв'язків педагогічної та художньої складових змісту цієї підготовки;

- створення художньо-педагогічного середовища, яке відповідає особистісним потребам і запитам майбутнього вчителя, здатного працювати в мультикультурному освітньому просторі;

- актуалізація принципу мультикультурності підготовки до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи як усвідомлення майбутнім учителем множинності якісно свєрєдних та самобутніх культур;

– педагогічна підтримка процесу національної самоідентифікації майбутнього вчителя шляхом надання пріоритетності національного компонента у змісті підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи.

Естетико-психологічні умови:

– орієнтація на загальнолюдські та національні цінності як засіб інтеріоризації індивідом культурного досвіду людства; формування досвіду культуротворчої художньо-педагогічної діяльності;

– формування емоційно-ціннісного ставлення до соціокультурної дійсності, становлення мотиваційної сфери особистості вчителя з урахуванням поєднання термінальних (свобода, краса, творчість, любов, мудрість, праця тощо) та інструментальних (освіченість, відповідальність, сміливість, активність, оптимізм тощо) цінностей;

– забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до художньо-педагогічної підготовки;

– моделювання педагогічного процесу на основі гуманістичної суб'єкт-суб'єктної взаємодії;

– ознайомлення майбутніх учителів із сутністю емпатії, синестезії та встановлення залежності цих явищ від естетичного досвіду особистості;

– створення позитивної емоційної атмосфери навчання, яка сприяє найбільш повному розкриттю художньо-творчих можливостей студентів;

– дотримання принципів добору художньо-педагогічного репертуару (актуальність, яскравість, різноманітність, відповідність національній ментальності тощо) для забезпечення максимальної зацікавленості майбутніх учителів у процесі художнього пізнання.

Організаційно-методичні умови:

– генералізація художньо-педагогічного знання та його застосування в процесі професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя;

– достатній рівень художньо-педагогічної компетентності, що передбачає наявність знань про особливості системи педагогічних підходів, стратегій, технологій, та вміння комплексно їх використовувати при розв'язанні конкретних навчальних завдань;

– методично доцільний добір організаційних форм, методів та засобів підготовки до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів, які б відповідали меті і завданням, забезпечували адекватність навчально-виховного процесу майбутній професійній діяльності на основі інтегративних стратегій;

– володіння операційними вміннями інтегрувати зміст предметів мистецького циклу, усвідомлення принципів педагогічної інтеграції;

– переміщення акценту з професійно-мистецтвознавчої на розвивальну спрямованість художньо-педагогічної діяльності;

– залучення потенціалу педагогічної практики і самостійної роботи студентів, використання практичного досвіду як носія художньо-педагогічних знань, ставлень, цінностей;

– професіографічний моніторинг для здійснення науково обґрунтованого діагностико-прогностичного аналізу та відповідного коригування процесу художньо-педагогічної підготовки студентів на всіх його етапах.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– визначені інваріантна та варіативна складові підготовки студентів до художньо-педагогічної діяльності;

– визначені необхідні та достатні умови реалізації підготовки студентів за спеціальністю “початкове навчання” до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів; розроблена і впроваджена технологія цієї підготовки;

– за результатами дослідження розроблений спецкурс “Теоретико-методологічні основи та технологія підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи”, використання якого в практиці підготовки студентів за спеціальністю “початкове навчання” вищих педагогічних закладів освіти забезпечило ефективність підготовки майбутніх вчителів початкової школи до художньо-педагогічної діяльності;

– розроблений навчально-методичний комплекс вивчення мистецьких дисциплін та спецкурсу;

– запропоновані методичні рекомендації щодо виконання курсових, дипломних та магістерських робіт з проблеми художньо-творчого розвитку учнів початкової школи.

Практичні результати роботи, їхній рівень і ступінь використання (впровадження) забезпечуються методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій: використанням комплексу взаємопов’язаних методів дослідження, які відповідають меті, гіпотезам та завданням; об’єктивним аналізом здобутих результатів, використанням методів статистичної обробки експериментальних даних. Результати дисертаційного дослідження впроваджені в практику роботи ВНЗ, зокрема – Мелітопольського державного педагогічного університету (довідка № 04/1 від 05.04.2007); Київського національного університету культури і мистецтв (довідка № 136 від 15.12.2006); Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка № 04/931 від 29.06.2007); Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 775 від 09.07.2007); Національної музичної академії імені П. І. Чайковського (довідка № 1397 від 29.12.2007); Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (довідка № 323 від 19.12. 2007); Краматорського економіко-гуманітарного інституту (довідка № 188 від 13.03.2007).

Особистий внесок автора. У статтях, написаних у співавторстві з *С. С. Горбенком*, здобувачем розкриті концептуальні підходи до дослідження світоглядної позиції людини, сформульовані педагогічні умови ефективності процесу формування гуманістичної світоглядної позиції засобами народнописанної творчості; узагальнені тенденції становлення музичної освіти України у ретроспективі.

Вірогідність і аргументованість одержаних результатів дослідження забезпечується методологічною і теоретичною обґрунтованістю його вихідних позицій: використанням комплексу взаємопов’язаних методів дослідження, які відповідають меті, гіпотезам та завданням; тривалим терміном (1996-2008 рр.)

дослідно-експериментальної роботи; результатами експериментальної перевірки розроблених положень і рекомендацій; об'єктивним аналізом здобутих результатів, поєднанням кількісного та якісного аналізу одержаних емпіричних даних, репрезентативністю вибірки і статистичною значущістю одержаних показників; позитивними наслідками впровадження у навчально-виховний процес вищої школи навчальних програм та науково-методичних рекомендацій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження на різних етапах виконання роботи обговорювалися і одержали позитивну оцінку на міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових і науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема: "Психологічні засади розвивальної освіти" Міжнародна наукова конференція присвячена 30-річчю наукової та педагогічної діяльності українського психолога, академіка С. Д. Максименка (Київ, 16-17 грудня 2001); "Україна – країни Сходу в ХХІ столітті: діалог культур, цивілізацій та педагогічних технологій" Четверта Всеукраїнська науково-практична конференція (Київ, 17-18 травня 2001); науково-практична конференція в рамках II Всеукраїнського юніорського конкурсу вокально-диригентської майстерності (Ніжин, квітень 2003); "Сучасна мистецька освіта: реалії та перспективи" (Суми, жовтень 2003); "Мистецтво і діти: проблеми та перспективи розвитку світової культури в ХХІ столітті" Міжнародна конференція (Москва, 17-19 лютого 2003); Всеукраїнська науково-практична конференція "Становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні" (Ніжин, 12-14 травня 2004); "Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти" Міжнародна науково-методична конференція (Київ, 1-2 квітня 2004); "Освітня роль мистецтва в сучасній загальноосвітній та вищій школі" Міжвузівський науково-практичний семінар (Москва, 29-31 березня 2004); "Мова й освіта у ХХІ столітті" Міжнародна науково-практична конференція (Берегове, 11-13 листопада 2004); "Художня культура і освіта. Юсівські читання" Всеросійська конференція (Москва, 1-3 листопада 2005); "Музичне мистецтво" Всеукраїнська науково-практична конференція в рамках Всеукраїнської студентської олімпіади зі спеціальності (Мелітополь, 11-16 квітня 2005); "Соціокультурна інтеграція в контексті викликів ХХІ століття" Міжнародна науково-теоретична конференція (Київ, 24-25 травня 2007).

Кандидатська дисертація на тему "Формування художньо-творчої самостійності молодших школярів у процесі музично-сценічної діяльності" захищена у 1993 році. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні результати дослідження опубліковані у 45 наукових, навчальних і методичних працях, у тому числі одноосібна монографія, 31 стаття (дві з них у співавторстві) у фахових виданнях з педагогіки, 6 публікацій у збірниках матеріалів конференцій. Загальний доробок автора становить 54,2 друк. арк.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (433 найменування); містить 28 таблиць та 17 рисунків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 536 сторінок, з них 471 сторінка основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі дисертації обґрунтована актуальність проблеми, розкритий стан її розробленості, показано суперечності, виявлені в процесі підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, які породжують проблему і, відповідно, зумовлюють тему дисертаційного дослідження. Сформульовані об'єкт, предмет і гіпотеза дослідження, визначені його загальна мета та завдання. Розкрита наукова новизна, теоретичне і практичне значення роботи, охарактеризовані методи дослідження. Наведені відомості про зв'язок роботи з науковими планами та програмами, експериментальну базу дослідження, апробацію і впровадження результатів, публікації за темою дисертації, обсяг і структуру дисертації.

У першому розділі **“Теоретичні засади професійно-педагогічної підготовки вчителя початкової школи”** розглядається професійна підготовка вчителя початкової школи в контексті глобалізаційних процесів, розкриваються її особливості в умовах вищих закладів педагогічної освіти. Особливості і специфіка розробки теоретичних засад підготовки студентів спеціальності **“початкове навчання”** до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи детермінується зміною парадигми освіти в умовах демократизації, гуманізації, гуманітаризації, інтеграції, фундаменталізації. Проблема підготовки вчителя початкової школи до забезпечення мистецької освіти молодших школярів розглядається в контексті створення системи неперервної професійної освіти як важливого напрямку національної освітньої системи.

Вихідним положенням гуманістичної педагогіки виступає особистість як найвища цінність суспільства, суб'єкт історичного і культурного розвитку. Формування цілісної, гуманної особистості, орієнтованої на відтворення цінностей національної та загальнолюдської культури у творчій життєдіяльності, саморозвиток та моральну саморегуляцію поведінки, виступає головною метою освіти. На відміну від знаннево зорієнтованої освіти, в якій головним системоутворюючим елементом у системі навчання є зміст освіти, особистісно зорієнтована освіта на перший план виводить самого учня, студента, їхній внутрішній освітній приріст та розвиток. Зміст освіти в такому контексті сприймається як середовище для внутрішніх освітніх змін.

Під мистецькою освітою розуміється процес духовно-практичного осягнення мистецтва, спрямований на становлення духовності особистості в усьому спектрі моральних, етичних, естетичних проявів, її ціннісних ставлень до явищ культури та соціуму, що складає його результат.

Мистецька освіта учнів початкової школи розглядається як особистісний приріст, комплекс змін, що виявляється в результаті власної активності учнів та виражається в оволодінні системою знань, умінь та навичок, досвідом самостійної художньо-творчої діяльності, у формуванні світогляду, ціннісних орієнтацій, покликаних підготувати учнів до активної участі в соціокультурному житті суспільства.

Професійно-педагогічна підготовка розглядається як підготовка майбутнього вчителя до неперервного професійного розвитку, процес привласнення знань,

умінь, навичок, способів дій в системі професійної освіти, необхідних для здійснення того або іншого виду професійної діяльності.

Будучи за своєю суттю культуротворчою, художньо-педагогічна діяльність в різні періоди розвитку суспільства відображала та відображає певний рівень культури. З точки зору онтологічного статусу, художньо-педагогічна діяльність є способом буття особливої соціально-педагогічної сфери суспільства, в рамках якої відбувається цілеспрямоване соціокультурне відтворення особистості.

Художньо-педагогічна підготовка розглядається в даному контексті як важливий механізм культурної спадкоємності, форма збереження і розвитку культурного надбання нації і всього людства, фактор життєздатності молодого покоління, яке завтра буде визначати долю України, як важливий ресурс духовного відродження і стратегічний напрям державної політики і зумовлює її визначення як процес і результат педагогічно організованого становлення особистості студента в якості суб'єкта культури та освіти шляхом освоєння системи художньо-педагогічних знань, цінностей, принципів комунікації та досвіду художньо-педагогічних практик.

Згідно з сучасними науковими підходами (О. А. Абдуліна, В. І. Бондар, В. І. Горова, Л. М. Масол, В. Ф. Орлов, Г. М. Падалка, О. Я. Ростовський, В. П. Тименко, О. М. Пехота, О. Я. Савченко, В. О. Сластьонін, О. Л. Шевнюк, В. Д. Шульгіна, Б. П. Юсов та ін.) і запитам педагогічної практики *підготовку майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи* визначаємо як розгорнутий у часі об'єктивний процес, що має свою мету, закономірності, відповідну структурно-функціональну побудову, центровану навколо інтегративних видів художньо-педагогічної діяльності, що забезпечує залучення до культурно детермінованих шляхів вирішення завдань особистісної та професійної життєдіяльності та створює умови для самовизначення майбутнім фахівцем основних параметрів готовності до художньо-педагогічної діяльності та культури художньо-педагогічної діяльності і, водночас, як результат, що фіксується в кожний момент цього процесу – конкретний образ конкретного вчителя, але не статичний, а в динаміці розвитку.

Визначені шляхи вдосконалення підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи:

- створення позитивної мотивації і особистої установки студентів на оволодіння системою інтегративних художньо-педагогічних знань та комплексних кваліфікаційних умінь;

- самовизначення студентів через надання їм права вибору змісту підготовки з предметів психолого-педагогічного і мистецького блоків та способів їх засвоєння, а також свободу переходу на різні етапи навчання через введення модульно-рейтингової системи організації навчання;

- гнучкість, варіативність, адаптивність і відкритість змісту та організаційних форм навчання відносно до індивідуальних особливостей студентів і умов підготовки шляхом вільного вибору студентами спецкурсів і спецсемініарів з мистецької тематики;

- насичення педагогічних курсів методологічними, теоретичними, практичними положеннями особистісно зорієнтованого навчання;

- різноплановість і пріоритет інтенсивних, насамперед, дослідницьких методів навчання;

- особистісно-гуманна орієнтація майбутнього педагога на основі поваги до особистості та вибору учня.

Цілеспрямована робота над створенням педагогічних умов для підготовки майбутнього вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи сприятиме:

- наданню студентам підґрунтя для розуміння необхідності й актуальності реалізації в освітньому середовищі художньо-педагогічних технологій;

- формуванню у майбутнього вчителя позитивної мотивації організації процесу особистісно зорієнтованого навчання; задоволення його власним соціальним статусом;

- збагаченню теоретичних курсів циклу психолого-педагогічних та мистецьких дисциплін практично значущими професійними знаннями;

- позааудиторній роботі студентів щодо вивчення особливостей особистісно зорієнтованого навчання засобами педагогічної практики, яка стане початком формування індивідуального стилю майбутнього вчителя;

- розробленню основ наукових студентських досліджень з проблеми художньо-педагогічних технологій;

- збагаченню кожного учасника особистісно зорієнтованого навчально-виховного процесу досвідом суб'єкт-суб'єктних відносин;

- формуванню і розвитку особистісних (емпатія, толерантність, повага до особистості) та професійних (організаторських, мобілізаційних та комунікативних) якостей майбутнього вчителя.

У другому розділі **“Методологічний аналіз підготовки майбутнього вчителя початкової школи до забезпечення освітньої галузі “Мистецтво”** розкрито основні методологічні підходи до художньо-педагогічної підготовки вчителів початкової школи, проаналізовано процеси інтеграції та диференціації, що відбуваються в науці та освіті.

Методологічний аналіз проблем підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи дає підстави стверджувати, що підґрунтям підготовки майбутнього вчителя до художньо-педагогічної діяльності в сучасних умовах є гуманістична спрямованість, особистісна зорієнтованість та індивідуалізація художньо-педагогічної освіти. Системно-діяльнісний підхід є методологією, яка дає змогу вивчати і вдосконалювати взаємовідношення, що існують між освітою, професійною і художньо-педагогічною підготовкою студентів за спеціальністю “початкове навчання” як елементів систем “освіта” і “культура”; допомагає вивчати та моделювати процес підготовки до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів як систему взаємопов'язаних складових, аналізувати їх з позиції цілісності, розкривати їхні системні ознаки і базові системні якості; розуміти закономірності їх утворення та реалізації.

Синергетичний підхід до художньо-педагогічної підготовки майбутніх вчителів зумовлює становлення різнорівневих зв'язків у структурі особистості вчителя, її творчої активності у соціокультурних процесах. За умови

синергетичного підходу враховується динаміка художньо-педагогічного середовища ВНЗ і створюється можливість швидко і гнучко враховувати в освітньому процесі його зміни, пристосовуватись до них.

Теоретико-методологічний аналіз дослідження дає можливість визначити вимоги для здійснення підготовки студентів до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів, яка має бути:

- *об'єктивною* (відображати суттєве);
- *суб'єктивною* (відображати об'єкт з урахуванням тезаурусу й особливостей респондента);
- *нормативною* (відображати ідеї нової парадигми освіти);
- *інтерактивною* (передбачати діалог між суб'єктами педагогічної взаємодії);
- *адаптивною* (пристосовуватись до запитів художньо-педагогічної діяльності та особистісних інтересів студента);
- *відкритою* (передбачати проєктивно-технологічну нормотворчість діяльності викладача та студентів у ВНЗ). Теоретико-методологічні засади підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи – гуманізація, гуманітаризація, мультикультурність, аксіологічність, діалогізація, екологізація, інноваційність, особистісна зорієнтованість – дозволяють говорити про її спрямування на формування у майбутнього вчителя готовності до самовизначення у просторі культурних цінностей людства, толерантності в умовах мультикультурного освітнього простору.

Характерною особливістю сучасного освітнього процесу є відтворення цілісності підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів на основі інтеграції, що створює можливість зробити узгодженими зміст і різноманітні форми навчання, досягти наступності, систематичності та більш ефективного, комплексного вирішення методичного забезпечення. Інтеграція як засіб створення цілісної художньої картини світу є одним з пріоритетних напрямів оновлення мистецької освіти.

Доведено, що у змісті сучасної підготовки вчителів початкової школи до художньо-педагогічної діяльності не може бути допущено абсолютизації жодного центру інтеграції елементів знань. У забезпеченні освітньої галузі “Мистецтво” продуктивною є поліцентрична інтеграція знань. Саме складові цієї освітньої галузі мають найбільший потенціал для формування інтегративного мислення студентів, здатних не розгубитися в різноманітті взаємовпливів, взаємопроникнень між різними галузями знань та сферами професійної діяльності.

Інтеграція в змісті підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів полягає не стільки в об'єднанні предметних галузей в рамках нових дисциплін (хоча інколи й це потрібно), а у взаємопроникненні, поширенні фундаментальних структур, інтуїції, звичок мислення і діяльності. Поліцентрична інтеграція у змісті підготовки до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи виявляється у таких формах:

- *внутрішньопредметна інтеграція* – на основі впорядкування тезаурусу освітньої галузі фіксується ядро необхідних технологічних умінь та особливостей поліхудожнього мислення для успішної діяльності в інформаційному полі конкретної дисципліни;

– *локальна* – епізодична інтеграція, на рівні окремих понять, визначень, структурних елементів (наприклад, взаємозв'язок музичного і візуального ряду, музичного і літературного тексту, поєднання прийомів, методів, жанрів з декількох видів мистецтва тощо).

– *методологічна* інтеграція – реалізація інтегративного потенціалу освітньої галузі “Мистецтво” в міждисциплінарних процесах взаємодії наукового знання на культурологічному, філософсько-світоглядному рівні, на основі оперативного творчого обміну знаннями з різних галузей (наприклад, спів розглядається як інтеграційний процес – фізіологічний, фізичний, ґносеологічний, духовний, соціологічний, творчий тощо);

– *інформатизаційна інтеграція* – оволодіння студентом знаннями й технологічними вміннями за допомогою сучасних інформаційних технологій, адже інформація навчання вимагає зміни архітектури художньо-педагогічного середовища ВНЗ;

– *технологічна інтеграція* – оволодіння студентом знаннями і вміннями передусім для ефективного використання сучасних, особистісно зорієнтованих, художньо-педагогічних технологій з метою задоволення власних і суспільних потреб;

– *тематична* інтеграція, на рівні взаємопроникнення з декількох різних галузей знання тем, ідей, методів, теорій (наприклад, тема моря в мистецтві);

– *модульна* інтеграція – через поєднання, аналіз і узагальнення різних видів мистецтва, а не окремих творів або їхньої тематики;

– *особистісно зорієнтована інтеграція* – створення кожним студентом на основі означених форм інтеграції своєї власної, неповторної організації художньо-педагогічного знання, формування у нього інтегративного (трансверсального) мислення, здатного до особистісного самовизначення, до вільної життєтворчості, до соціально-психологічної інтеграції з якнайширшими спільнотами людства.

Підготовка вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи впливає не лише на пізнавальну сферу особистості студента, але й на його афективний простір: потяги, емоції, почуття, прагнення, бажання і переживання, пов'язані з пізнанням і самопізнанням. Досвідом доведено, що навчання, тісно пов'язане з переживаннями, частіше буває ефективнішим, ніж звичайне сприймання фактів, а тому, використовуючи афективну сферу студентів, можна впливати на їхнє ставлення до навчально-виховного процесу. На розвиток активної дослідницької діяльності студентів впливає різноманітність методів, прийомів, форм і засобів навчання. Особливого значення при цьому набуває використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Подання навчального матеріалу у вигляді презентацій та кінофрагментів сприяє оптимізації освітнього процесу і підвищенню інтересу студентів до навчання.

У третьому розділі дисертації “Методичні засади підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи” детально висвітлюються мета, зміст, методи, форми і засоби підготовки майбутнього вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи у педагогічних вищих навчальних закладах. Значна увага приділяється

організації та здійсненню контролю і самоконтролю навчальних досягнень студентів.

Спеціальна художньо-педагогічна підготовка вчителів обов'язково має накладатися на світоглядні та історико-культурні уявлення студента. В даному випадку йдеться про світогляд як систему знань, поглядів та ставлень студента. Його обов'язковою базою стають знання в галузі історії, культури, релігії, мистецтва, етнопедагогіки та етнопсихології народів, що проживають у даному регіоні, а також переконання в необхідності збереження миру і стабільності в регіоні, країні і в світі в цілому; повага до особистості, готовність відстоювати її права та інтереси, незалежно від її культурної, національної, релігійної приналежності.

Окрім того, можна говорити про розвиток мультикультурного мислення як важливої складової професійного мислення студента. З цією метою необхідно передбачити:

- формування уявлень про культурне, національне, релігійне різноманіття світу і необхідність приймати це різноманіття як даність;
- формування уявлень про загальне та особливе в культурах світу, визнання права за всіма народами і культурами на свою самобутність;
- виховання поваги, інтересу та потреби у ознайомленні з особливостями, насамперед, рідної культури та культур інших народів;
- оволодіння спеціальним понятійним апаратом, що дає змогу описувати себе та інших в культурному різноманітті;
- актуалізацію діяльності студентів, спрямовану на освоєння опосередковано пов'язаних з культурою історичних знань, традицій духовно-культурного життя;
- формування готовності студентів до здійснення творчого процесу виховання умінь та навичок інтеркультурного діалогічного спілкування.

Враховуючи, що становлення професійної компетентності майбутнього вчителя здійснюється в процесі діяльності, де він задовольняє професійно-освітні потреби, набуває особистісно і професійно значущі знання, вміння, якості, вважаємо правомірним виділення такого виду освітнього середовища як художньо-педагогічне, і визначаємо дане поняття таким чином: *художньо-педагогічне середовище ВНЗ* є соціальним та просторово-предметним оточенням суб'єкта освітнього процесу, сукупністю можливостей для задоволення його професійно-освітніх та художньо-творчих потреб. Водночас, художньо-педагогічне середовище ВНЗ розуміємо як стан духовно-змістової атмосфери, насиченої міжособистісним обміном і спілкуванням педагогів та студентів, їхньої естетичної свідомості, що динамічно розвивається в процесі освоєння різних видів мистецтва.

Підготовлений до художньо-педагогічної діяльності фахівець володіє такими професійно значущими та особистісними якостями і властивостями:

- усвідомленням смислу, значущості та мети художньо-педагогічної діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем мистецької освіти в умовах мультикультурного соціуму;
- осмисленою, зрілою педагогічною позицією;
- етнокультурною толерантністю;

- уміннями по-новому формулювати освітні завдання з предмета, досягати та оптимально переосмислювати їх під час навчання;

- здатністю вибудовувати цілісну освітню програму, яка враховувала б індивідуальний підхід до учнів, коригувати навчально-виховний процес за критеріями інноваційної діяльності;

- здатністю бачити індивідуальні здібності кожного учня і навчати відповідно до їхніх особливостей;

- уміннями продуктивно, нестандартно організувати навчання й виховання, використовуючи інноваційні художньо-педагогічні технології;

- володінням формами і методами художньо-педагогічної діяльності, що передбачає вміння на основі особистого досвіду і мотивів вихованців бути співтворцем мети їхньої навчально-пізнавальної діяльності, зацікавленим та компетентним тьютором, консультантом і помічником у співвіднесенні мети з результатом, використанні доступних форм рефлексії та самооцінки;

- здатністю бачити, адекватно оцінювати, стимулювати відкриття та форми культурного самовираження вихованців;

- умінням аналізувати зміни в освітній діяльності, розвитку особистісних якостей вихованців;

- здатністю до особистісного художньо-творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних пошуків і відкриттів.

Підготовка вчителя до художньо-педагогічної діяльності як система об'єктивується взаємозв'язком нормативних базових курсів циклу гуманітарної підготовки світоглядно-культурологічного спрямування, курсів циклу професійно зорієнтованої підготовки студентів, циклу спеціальних мистецьких навчальних дисциплін, а також позааудиторних форм навчання студентів та досвіду педагогічних практик. У контексті аналізу підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи в умовах вищих закладів освіти як педагогічного феномену доведено її вплив на формування основних компонентів професійної підготовки вчителя початкової школи.

Розробка змісту підготовки до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи на основі кредитно-модульної системи сприяє забезпеченню міждисциплінарних та внутрішньодисциплінарних зв'язків, дає можливість чітко визначити необхідних обсяг знань, вмінь і навичок у студентів, обґрунтувати форми, методи і засоби навчання, дозволяє викладачеві підтримувати та розвивати пізнавальну активність студентів, а студентам – отримувати знання у системі, в логічному порядку, забезпечує цілісне бачення освітнього процесу; сприяє самостійному опануванню новими знаннями.

Модульна побудова змісту навчальних дисциплін мистецького циклу дозволяє враховувати вимоги до фахівця, забезпечує методично доцільне узгодження всіх складових навчального процесу, гнучкість навчального процесу, ефективний контроль за засвоєнням знань; виявляє перспективні напрями науково-методичної діяльності викладача.

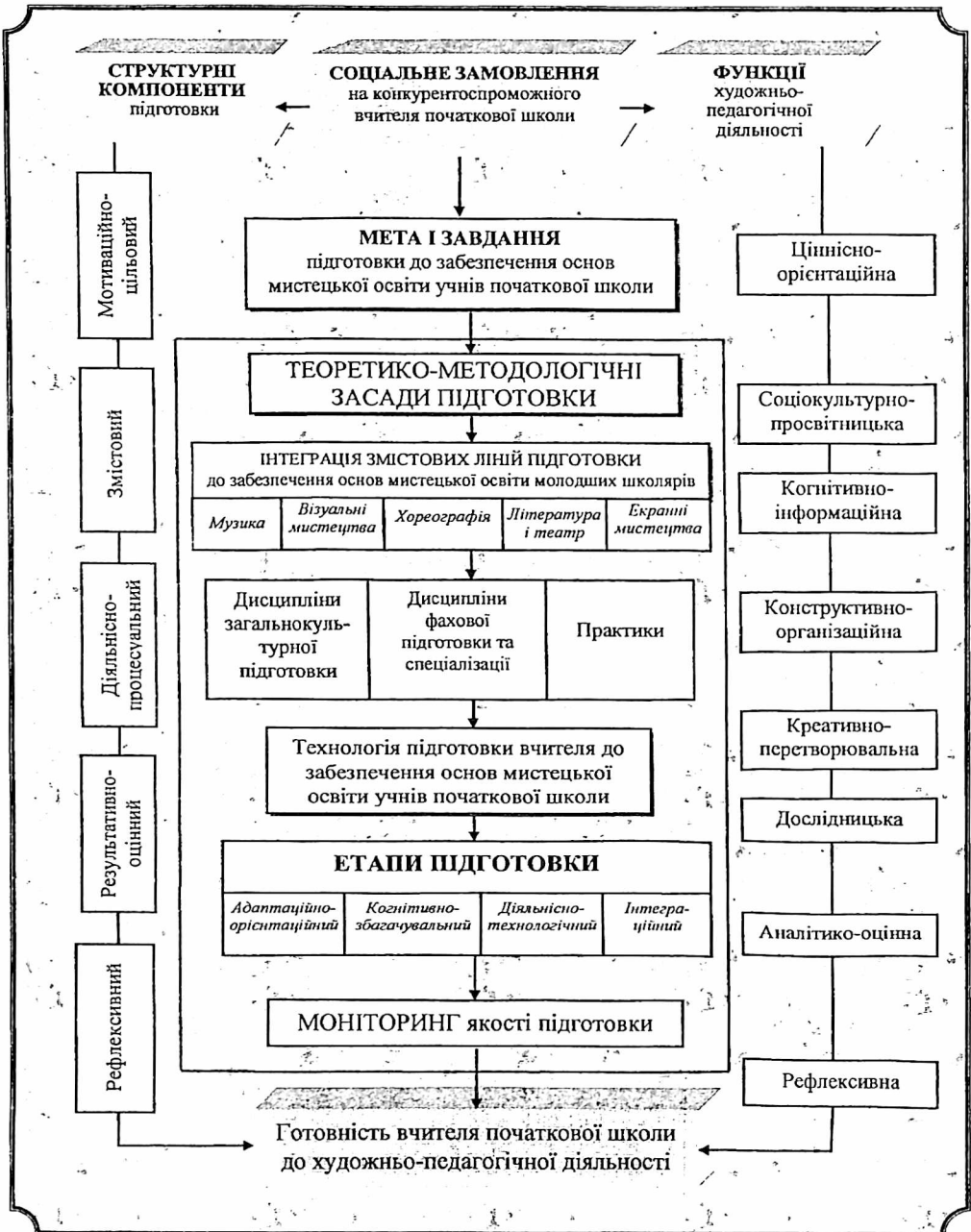

Рис. 1. Структурно-функціональна модель підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи

Важливим аспектом підготовки студентів до художньо-педагогічної діяльності є впровадження *технології* підготовки до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи як засобу успішної і ефективної навчально-пізнавальної діяльності, визначальними ознаками якої є особистісний та професійний розвиток учасників навчально-виховного процесу; очікуваним результатом – позитивна динаміка сформованості готовності до художньо-педагогічної діяльності. Ця технологія дозволяє індивідуалізувати процес навчання, забезпечує перехід на суб'єкт–суб'єкту взаємодію між викладачем і студентами, діалог між якими будуватиметься на стосунках рівноправних партнерів по спілкуванню, емоційній відкритості та довірі. Викладач стає організатором навчально-пізнавальної діяльності студентів, помічником в організації їхньої самоосвіти, саморозвитку.

Технологія підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи ефективно здійснюється за умов прояву активності, самостійності та ініціативності кожного студента; переходу до діалогічного стилю спілкування–взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу; формування професійно-особистісної рефлексії; виховання культури художньо-педагогічної діяльності, яку ми розглядаємо як особистісне утворення, що опосередковує взаємозалежність між ефективністю діяльності майбутнього вчителя і його спрямованістю на вдосконалення свого професійного рівня, міру, на основі якої можна оцінювати діяльність у цій галузі. Операційна характеристика технології підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів полягала в конкретизації етапів досягнення кінцевого результату. Для кожного етапу визначалися провідні завдання та провідні методи з урахуванням освітніх потреб учасників навчально-виховного процесу.

Ефективним методичним прийомом організації самостійної роботи студентів є запропонований методичний прийом “Крок” – індивідуальне комплексне завдання, що складається з теоретичних, практичних та описових завдань, які охоплюють коло питань кожного модуля. “Крок” активізує сприймання змісту лекцій, прогнозує подальше пізнання, формує цілісне бачення проблеми художньо-творчого розвитку, сприяє регулярному та неформальному співробітництву з викладачем.

У четвертому розділі “Дослідно-експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи” систематизовані та узагальнені результати педагогічного експерименту, здійснена перевірка та оцінка ефективності розробленої структурно-функціональної моделі підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи.

Для проведення педагогічного діагностування рівнів сформованості готовності до художньо-педагогічної діяльності було розроблено такі критерії досліджуваного феномену: мотиваційно-ціннісний, інтегрально-гностичний, комунікативно-діяльнісний, креативно-рефлексивний. Кожен з критеріїв у їх цілісній системі функціонує на чотирьох рівнях, які визначають ступінь сформованості того чи іншого компонента готовності студента до художньо-педагогічної діяльності. У результаті констатувального етапу експерименту виявлено такі рівні готовності

студентів до художньо-педагогічної діяльності – *адаптаційно-репродуктивний* (низький), *евристичний* (середній), *продуктивний* (достатній) і *системно-творчий* (високий).

Адаптаційно-репродуктивний рівень характеризується відсутністю зацікавленості студентів у художньо-педагогічній діяльності, освоєнням типових аспектів професійної діяльності в стандартних ситуаціях на основі оволодіння основним понятійно-категоріальним змістом. Майбутній вчитель на такому рівні готовності до художньо-педагогічної діяльності освоює певний обсяг фактологічної художньо-педагогічної інформації поза її фундаментальними зв'язками, професійна рефлексія у нього поки що не сформована, потреба у самоосвіті й творчому становленні як особистості та як професіонала відсутня.

Евристичний рівень притаманний респондентам, що відзначаються поверховим інтересом до художньо-педагогічної діяльності. На такому рівні сформованості готовності до художньо-педагогічної діяльності майбутній вчитель активно відчуває і реалізує взаємозв'язки між компонентами змісту підготовки до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, які проте не утворюють у його свідомості цілісної художньої картини світу, педагогічна рефлексія виражена недостатньо. Формується педагогічна спрямованість потреб, інтересів, схильностей; у художньо-педагогічному мисленні накреслюється перехід від репродуктивних форм до пошукових

Продуктивний рівень характеризується стійким інтересом до художньо-педагогічної діяльності, освоєнням цієї діяльності шляхом самостійного застосування алгоритмів на основі ефективного оволодіння фундаментальними знаннями закономірностей, принципів, методів. Майбутні вчителі оволодівають аксіологічним потенціалом художньо-педагогічної інформації та використовують її при конструюванні педагогічного процесу, а також для організації дослідницьких проєктів.

Системно-творчий рівень характеризується сформованістю індивідуально-творчої моделі художньо-педагогічної діяльності, забезпеченою продукуванням нового знання і методів у нестандартних ситуаціях. На цьому рівні готовності майбутнього вчителя до художньо-педагогічної діяльності можна говорити про те, що студент є абсолютно самостійним як у педагогічному пошуку, так і у художньо-творчому самозбагаченні. Кожен елемент в структурі інтеріоризованого, особистісно значущого знання розкриває усвідомлену універсальну художню картину світу, яка актуалізується у процесі творення тих чи інших продуктів художньо-педагогічної діяльності, що оптимізує комунікацію з учнями, відрізняється вираженою гуманістичною спрямованістю. У структурі художньо-педагогічного мислення важливе місце займають педагогічна рефлексія, емпатія, толерантність, що забезпечують глибоке розуміння особистості вихованця, його дій і вчинків. На цьому рівні готовності до художньо-педагогічної діяльності можна говорити про формування конкурентоздатної особистості, готової до професійної діяльності в умовах сучасного ринку праці.

В ході констатувального експерименту було з'ясовано, що 93% з загальної кількості студентів не усвідомлювали в повній мірі власних творчих можливостей,

не пов'язували їх розвиток з успіхами у професії. Анкетування викладачів виявило, що 78% педагогів не здійснювали діагностування індивідуальних і особистісних якостей студентів, вдаючись тільки до ознайомлення з специфікою професійно значущих можливостей студентів.

З метою підвищення особистісних можливостей студентів було використано систему педагогічних методів і прийомів, які мали стимулювати розвиток тих характерологічних можливостей, що є необхідними для успішного творчого самовираження вчителя початкової школи. За результатами дослідно-експериментальної роботи в *експериментальних* групах студентів адаптаційно-репродуктивного рівня готовності виявлено не було, евристичного – 4,88%, продуктивного – 61,91%, системно-творчого – 33,31%.

Показники у *контрольних* групах – студентів адаптаційно-репродуктивного рівня готовності – 2,26%, евристичного – 61,32%, продуктивного – 25,72%, системно-творчого – 10,7%, що підтвердило необхідність усвідомленого розгляду характерологічних особливостей студентів у навчальному процесі.

Значна кількість представників експериментальної групи Інституту педагогіки і психології НПУ імені М. П. Драгоманова висловила позитивну оцінку змін у стосунках між викладачами та студентами, застосуванню методів самодіагностування та вивчення власних особистісних і професійних властивостей у навчальному процесі. Результати формульованого експерименту в Інституті педагогіки і психології підтвердили доцільність створення педагогічних умов для розвитку в студентів позитивної самооцінки, високих ідеалів і професійних цінностей для їх подальшого професійного зростання. Студенти експериментальної групи почали брати на себе відповідальність за рівень власних досягнень та невдач.

Аналіз результатів експериментально-дослідної роботи свідчить, що у *контрольних* групах відбулося зниження адаптаційно-репродуктивного рівня від 31,69% до 2,26%, зростання евристичного – від 49,79% до 61,32%, продуктивного – від 15,64% до 25,72% та системно-творчого рівнів – від 2,88% до 10,7%; в *експериментальних* групах: адаптаційно-репродуктивного рівня – від 31,77% до 0, зниження евристичного – з 48,88% до 4,88%, зростання продуктивного – з 17,11% до 61,91% та зростання системно-творчого – з 2,24% до 33,21%, що підтверджує про усвідомлення студентами механізмів формування культури художньо-педагогічної діяльності та своєрідності взаємин індивідуального, особистісного і суб'єктного становлення індивідуальності майбутнього вчителя. Зокрема, зростання продуктивного рівня свідчило про свідомий вибір професії, прагнення студентів до активної самоактуалізації.

Перевірка студентів контрольних груп загалом показала низькі показники сформованості їхнього суб'єктного самовираження, що відображає прагнення жити за стереотипами, бути залежними від зовнішньої оцінки викладачів та однокурсників у ході виявлення специфіки власної індивідуальності.

Динаміка змін у показниках професійного спілкування-взаємодії визначалися із використанням методів опитування, самооцінки, тестування та інтерв'ю. Методика вивчення сформованості досвіду художньо-педагогічного спілкування-взаємодії у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди та (П-ХДПУ) та Національної музичної академії України (НМАУ)

передбачала планове спостереження за спілкуванням студентів у різних ситуаціях: на заняттях, перервах, хорових репетиціях, педагогічній практиці, концертах. Аналізувалися письмові роботи (відповіді на запитання, твори, реферати, курсові роботи, аналізи хорових творів), студенти підбирали словник педагогічних термінів для художньо-педагогічного спілкування-взаємодії.

У НПУ імені М. П. Драгоманова крім названих використовувалося: а) формулювання правил спілкування-взаємодії; б) програвання ситуації невербальної та вербальної техніки спілкування-взаємодії; в) контент-аналіз планів-конспектів уроків. В ході констатувального експерименту були виявлені близькі вихідні рівні знань та вмінь спілкування-взаємодії у студентів експериментальних та контрольних груп в усіх закладах освіти.

За результатами формульовального експерименту було виявлено, що у студентів контрольних груп не відбулося суттєвих змін у досвіді невербальної та вербальної комунікації. Натомість, студенти експериментальних груп показали певну динаміку за всіма параметрами. Результати дослідження показали, що оволодіння вербальними засобами комунікації в експериментальних групах П-ХДПУ було більш успішним, ніж у контрольній (до експерименту: евристичний – 8,4%; продуктивний – 81,1%; системно-творчий – 9,6%), після експерименту: 9,1%; 75,2%; 16,4%).

Таблиця

Узагальнення результатів експериментальної роботи (%)

Рівні	Констату- вальний		Формувальний етап					
	1 етап		2 етап		3 етап		4 етап	
	К	Е	К	Е	К	Е	К	Е
готовності до худ.-пед. діяльності								
Системно-творчий	2,88	2,24	3,09	9,37	7	23,83	10,7	33,21
Продуктивний	15,64	17,11	17,69	26,68	18,72	47,86	25,72	61,91
Евристичний	49,79	48,88	54,94	52,14	69,55	28,31	61,32	4,88
Адаптаційно- репродуктивний	31,69	31,77	24,28	11,81	4,73	0	2,26	0

Такі зміни пояснювалися оволодінням студентами вміннями здійснювати позитивну оцінку педагогічного спілкування-взаємодії, досягати педагогічного контакту, спрямовуватися на діалогічну взаємодію та кооперацію у творчому колективі. Позитивним змінам у П-ХДПУ імені Григорія Сковороди сприяв перехід від традиційної до особистісно зорієнтованої освіти. Втім, слід підкреслити, що більшість студентів, які відносилися до евристичного рівня, не мала чітко окреслених професійно-педагогічних підходів, що свідчить про доцільність поглибленого вивчення проблем і ситуацій педагогічного спілкування для майбутніх учителів початкової школи. Використовувалося тестування знань та вмінь студентів, а також після експерименту виявлялися їх здатність до рефлексії та

емпатії. Використання комунікативного тренінгу, проблемних завдань, елементів ділової гри, сприяли розвитку професійної рефлексії студентів, що здійснювалося після визначення вихідних показників. Дослідження показало зростання здатності студентів експериментальних груп до емпатії, усвідомлення специфіки партнера.

За даними рівневого дослідження можна зробити висновок, що вдосконалення сформованості компонентів готовності до художньо-педагогічної діяльності у процесі підготовки до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів свідчить про ефективність упровадження розробленої структурно-функціональної моделі підготовки майбутнього вчителя початкової школи до художньо-педагогічної діяльності. Зокрема, найбільш достовірним показником сформованості такої готовності майбутніх учителів є вміння використовувати отримані знання, вміння і навички в реальних умовах навчально-виховного процесу початкової школи.

Для виявлення значущості розходжень рівнів сформованості готовності до художньо-педагогічної діяльності на різних етапах проведення експерименту було здійснене математичне опрацювання результатів за критерієм Пірсона.

З метою узагальнення рівня сформованості готовності вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи протягом чотирьох етапів, нами було зроблено порівняльні зрізи у контрольних і експериментальних групах.

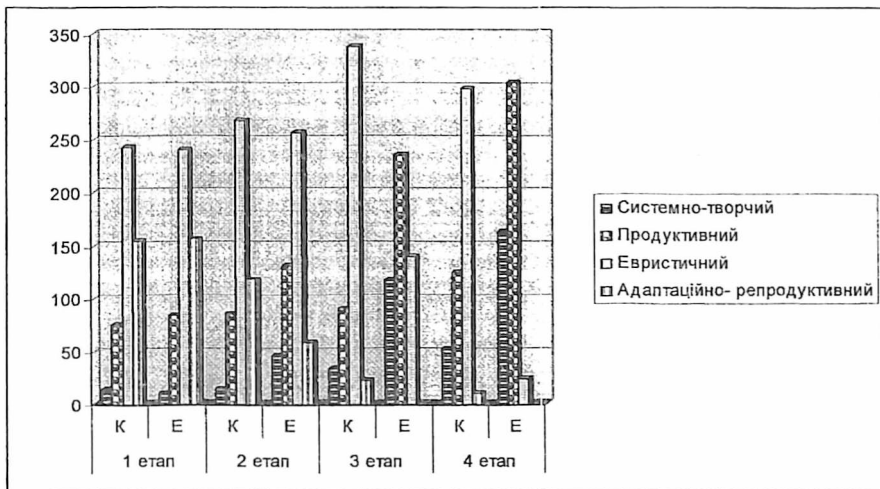

Рис. 1. Розподіл вибірки за рівнями готовності вчителів до художньо-педагогічної діяльності

Аналіз результатів експериментального дослідження довів, що рівень сформованості готовності до художньо-педагогічної діяльності у студентів за

спеціальністю “початкове навчання” значно підвищився після четвертого – *інтеграційного етапу*. Його показники і є такими: в контрольних групах *адаптаційно-репродуктивний* рівень складав – 2,26%, *евристичний* – 61,32%, *продуктивний* – 25,72%, *системно-творчий* – 10,7%; в експериментальних: *адаптаційно-репродуктивний* рівень – 0, *евристичний* – 4,88%, *продуктивний* – 61,91%, *системно-творчий* – 33,21% (тобто спостерігається підвищення в експериментальних групах у 4,92 рази, а у контрольних – у 1,97 рази).

Як показало виконане нами дослідження, ефективною формою художньо-педагогічної підготовки студентів за спеціальністю “початкове навчання” є вивчення спецкурсу “Теоретико-методологічні основи та технологія підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи”. Застосування в процесі вивчення спецкурсу рейтингового і рефлексивного контролю забезпечує успішне оволодіння студентами навчальним матеріалом, уможливорює вибір індивідуальних програм навчання, вибір елективних курсів та допоміжних освітніх програм, а викладачеві створює можливість своєчасно оцінювати рівень знань і вмінь кожного студента, удосконалювати процес викладання.

Дані дослідження рівнів готовності студентів до художньо-педагогічної діяльності свідчать про удосконалення підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи у процесі впровадження експериментальної структурно-функціональної моделі підготовки.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Результати теоретичного і експериментального дослідження підтвердили гіпотезу, на якій воно ґрунтується, засвідчили вирішення поставлених завдань і дали підстави для таких висновків:

1. На основі аналізу сучасної соціокультурної ситуації визначено теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи як компонента професійної підготовки у вищому педагогічному вузі, на базі яких забезпечується формування цілісного уявлення студентів про художньо-педагогічну діяльність; педагогічна підтримка розвитку їхнього емоційно-ціннісного ставлення до дійсності, культури, мистецтва; активізація суб’єкт-суб’єктної взаємодії. Вони полягають у: 1) *гуманізації*, вихідним положенням якої виступає особистість як найвища цінність суспільства, суб’єкт історичного і культурного розвитку; 2) *екологізації* як зверненні до природних способів, методів та каналів сприйняття художньо-педагогічної дійсності без підвищеної експлуатації дискурсивно-логічного мислення; 3) *інтегративності* як представленні в підготовці до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи універсального художньо-педагогічного знання, що сприяє формуванню цілісного уявлення студента про культурний континуум і місце у ньому людини; 4) *інноваційності* як відображення відкритості майбутньому, здатності до оновлення, передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, інтенсивної модернізації у відповідності до соціокультурних викликів сьогодення; 5) *аксіологічності* як орієнтації на загальнолюдські та національні культурні

цінності, що покликано підтримати процеси становлення емоційно-ціннісного відношення студентів до дійсності; 6) *діалогізації* як переосмислення вихідних світоглядних позицій наукового пізнання, притаманних парадигмі монологічності, що до останнього часу була панівною в методології художньо-педагогічної підготовки; 7) *особистісної зорієнтованості* як домінантності людинознавчого виміру підготовки до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, що зумовлено розгортанням професійної діяльності вчителя в сфері міжособистісної взаємодії; 8) *мультикультурності* як усвідомленні множинності національних самобутніх культур, що дозволяє розуміння й прийняття вчителем різних культурних традицій; 9) *професійно-педагогічного спрямування* як усвідомлення майбутнім учителем початкової школи соціокультурних функцій обраної професії, у розумінні культурного статусу вчителя у суспільстві, в оволодінні соціокультурними нормами професіоналізму, в опануванні культури художньо-педагогічної діяльності вчителя, що виступає умовою забезпечення соціокультурної адекватності майбутнього фахівця.

2. Доведено, що підготовка вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи у системі вищої педагогічної освіти має враховувати педагогічні закономірності, серед яких виокремлені дві групи, які відрізняються характером вияву за певних умов. *Першу групу* склали сім дихотомічних закономірностей, які виражають певний порядок причинно-наслідкового, необхідного і стійкого зв'язку між явищами, коли зміна одних явищ спричиняє зміну інших, виявляють тенденцію до розвитку певної системи, а отже, принципи її організації та функціонування: консервативності – перетворення, статичності-динаміки, адаптивності – автономності, впорядкованості – спонтанності, раціональності – ірраціональності, самостійності – залежності, інваріантності – варіативності. До *другої групи* увійшли сім моністичних закономірностей, які виявляються залежно від характеру художньо-педагогічної діяльності та розкривають перехід від явища до сутності. Цей перехід здійснюється на основі вияву зовнішніх та внутрішніх суттєвих, постійних зв'язків між явищами, які зумовлюють необхідний розвиток цих явищ і можуть бути сформульовані у вигляді певних суджень:

- професійно-педагогічна спрямованість процесу підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи обумовлена потребами сучасного інформаційного глобалізованого суспільства та соціокультурними викликами доби постмодернізму;

- максимальна ефективність реалізації системи підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти до художньо-педагогічної діяльності досягається за умов гармонізації усіх зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на цей процес;

- опанування студентами інтегральними художньо-педагогічними знаннями та комплексними вміннями знаходиться у залежності від якісного рівня організації їх навчально-пізнавальної діяльності та забезпечується активним включенням до художньо-творчої діяльності, яка відповідає поставленій меті;

- формування готовності вчителя до художньо-педагогічної діяльності пов'язано взаємозалежністю з розвитком особистісної та професійної рефлексії;

- на формування готовності майбутнього вчителя до художньо-педагогічної діяльності рівнозначно впливають процеси навчання, виховання і розвитку;

- процес формування особистісно-професійної компетентності майбутніх вчителів початкової школи залежить від рівня мотивації до професійної діяльності та їх дозрівського інтелектуального і художньо-творчого розвитку;

- універсальним засобом естетизації професійної підготовки у вищому педагогічному закладі освіти є створення художньо-педагогічного середовища, всі компоненти якого взаємозалежні, доповнюють і збагачують один одного, впливають на кожного суб'єкта освітнього процесу в умовах мультикультурного освітнього простору.

3. Методологія системно-діяльнісного, синергетичного, культурологічного підходів до особистості студента в системі професійної освіти визначає орієнтацію підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи на формування його готовності до активного саморозвитку, до ініціювання і реалізації професійно-педагогічних стратегій, до професійної мобільності в умовах сучасного ринку праці. Завдяки ідеям системно-діяльнісного підходу відбір і структурування змісту підготовки до художньо-педагогічної діяльності майбутніх учителів здійснювались з позиції більш загальних систем – культури, психолого-педагогічної науки, художньо-педагогічної освіти на основі міждисциплінарних інтегративних зв'язків.

Міждисциплінарна інтеграція змісту, що утворювалась з різних предметних галузей (філософія, естетика, педагогіка, психологія, мистецькі спеціальні навчальні дисципліни), забезпечила цілісність професійно-педагогічної підготовки студентів за спеціальністю “початкове навчання” та гуманітарної освіти в педагогічному університеті в цілому. Через варіативний аспект підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи успішно забезпечувалося гнучке реагування на динамічні соціокультурні ситуації, швидка орієнтація на соціальне замовлення щодо підготовки фахівців.

4. Визначено *структуру* підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи в умовах педагогічного університету. Змістом *мотиваційно-цільового* є система загальних соціокультурних цінностей у сфері освіти, що розкриває місце особистості у мультикультурному освітньому просторі та вмотивовує суб'єктну позицію вчителя у художньо-педагогічній діяльності; *змістового компонента* – цілісна система інтегральних художньо-педагогічних знань та комплексних умінь, необхідних для виконання професійних функцій вчителя початкової школи, яка розкриває суспільно значущі смисли соціокультурних процесів і визначає характер проектування майбутнім фахівцем власної художньо-педагогічної діяльності; *діяльнісно-процесуального* – система шляхів, способів та прийомів технологізації навчального процесу, усталених принципів трансляції художньо-педагогічного досвіду, що орієнтує студентів на суб'єкт-суб'єктне розуміння художньо-педагогічного спілкування-взаємодії; а також система практик як способів самореалізації та саморозвитку студентів у царині художньо-педагогічної діяльності, адекватної соціокультурним потребам суспільства; *результативно-оцінного* – система критеріїв та показників готовності

вчителя початкової школи до художньо-педагогічної діяльності, що уможливорює професіографічний моніторинг для здійснення науково обґрунтованого діагностико-прогностичного аналізу та відповідного коригування процесу підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи; *рефлексивного*, що забезпечує рефлексію досвіду художньо-педагогічної діяльності; формування і розвиток особистісних та професійно значущих якостей особистості.

5. Теоретико-методологічний аналіз педагогічного феномена художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя дозволив розробити *структурно-функціональну модель* підготовки студентів за спеціальністю “початкове навчання” до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, яка відповідає вимогам цілісності, відкритості, динамічності, мобільності. В моделі конкретизована мета художньо-педагогічної підготовки у вищій педагогічній школі, її основні завдання, зміст, структура, функції, закономірності, принципи, методичне забезпечення. Мета підготовки фахівців за спеціальністю “початкове навчання” до забезпечення мистецької освіти учнів початкової школи полягає в формуванні готовності майбутніх фахівців до здійснення процесу мистецької освіти молодших школярів, формуванні особистісно і суспільно значущих світоглядних якостей фахівців, підтримці майбутнього вчителя на шляху його індивідуального визначення в світі мистецьких цінностей, а також активізації процесів мистецької самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення особистості.

Реалізація зазначеної мети передбачає виконання комплексу завдань, серед яких виокремлюємо: формування цілісної, соціально адекватної системи художньо-педагогічних знань; формування ціннісних мистецьких орієнтацій, художньо-педагогічних умінь та навичок, художньо-педагогічної активності та самостійності студентів; формування специфічного мистецького досвіду художньо-творчої діяльності майбутніх вчителів, орієнтованої на забезпечення продуктивного входження в соціокультурну та освітню практику; опанування основними принципами і формами соціокомунікативного досвіду у різних сферах культури, формування досвіду культуротворчої діяльності; засвоєння суб’єктної природи культурних процесів як інструменту гуманізації стратегій професійної діяльності. Розроблена етапність художньо-педагогічної підготовки:

Завдання *адаптаційно-орієнтаційного* етапу – діагностування рівнів сформованості готовності студентів до художньо-педагогічної діяльності, окреслення мети і завдань художньо-педагогічної підготовки, формування стійкої мотивації до художньо-педагогічної діяльності, актуалізація у студентів мінімуму необхідних художньо-педагогічних знань, що забезпечують розв’язання навчальних завдань, стимулювання інтересу до мистецьких явищ; *когнітивно-збагачувальний етап* характеризується забезпеченням інтегративних зв’язків педагогічної і художньої складових підготовки в формуванні системи науково-теоретичних, методологічних та прикладних художньо-педагогічних знань, формування стійкої потреби у художньо-педагогічній діяльності, розвиток професійно значущих особистісних якостей, оптимізація самостійної роботи, формування інтегративних умінь, що відрізняються на цьому етапі репродуктивним характером, який реалізується шляхом багаторазового відтворення та заучування дій та операцій, що

відпрацьовуються; *діяльнісно-технологічний* – характеризується оптимальним поєднанням теоретичної і практичної підготовки, проявом високої форми активності та самостійності у процесі практичного застосування набутих художньо-педагогічних знань і вмінь, розширенням сфери евристичної діяльності, набуття досвіду застосування художньо-педагогічних технологій; *інтеграційний* – формування у студентів поліфункціональних художньо-педагогічних умінь, які забезпечують готовність майбутнього вчителя самостійно, свідомо і раціонально організовувати індивідуальну творчу художньо-педагогічну діяльність у реальних умовах навчання молодших школярів; забезпечення глибокого розуміння студентами структури та змісту навчальних предметів освітньої галузі “Мистецтво” та вмінь їх інтегрувати, інтенсифікація науково-дослідної роботи, становлення індивідуального стилю художньо-педагогічної діяльності.

6. Уточнено *зміст* підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, виявлені умови її ефективності у педагогічному університеті. В основу моделі покладений взаємозв’язок мети і завдань підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів, її принципів, змісту, ефективних методів (тренінг фантастичного мислення, САФ, метод проектів) та прийомів (наративізації, гіпертекстуальності, розвивального дискомфорту), продуктивних засобів (медіатехнологій, використання потенціалу створення художньо-педагогічного середовища, робота з текстами культури як гіпертекстами), організаційних форм створення художньо-педагогічного середовища (художньо-педагогічні: практикуми, тренінги, лабораторії, майстер-класи, майстерні, проблемні групи, світлиці, центри, кафедри, журнали, галереї, клуби, конференції, семінари, круглі столи, олімпіади, фестивалі).

Найбільш доцільним способом розробки і побудови змісту підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи є блочно-модульний спосіб структурування навчального матеріалу, який дозволяє систематизацію навчального матеріалу; сприяє науково-методичному узгодженню всіх частин курсу на основі міжпредметних і внутрішньопредметних зв’язків; дозволяє чітко визначити тезаурус знань; ввести рейтинговий спосіб оцінки рівня художньо-педагогічної підготовки; забезпечує організацію самоосвітньої діяльності студентів, сприяє виділенню інваріанти підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи і розробці на її основі варіативних програм.

Удосконалено змістові характеристики процесу підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, визначений та задіяний потенціал навчальних дисциплін мистецького циклу і впровадженого комплексу навчально-методичного супроводу, який містить навчальні програми, курс лекцій, серії методичних рекомендацій для викладача та студентів, систему критеріально зорієнтованих завдань, різнорівневі форми контролю навчальних досягнень студентів.

7. Розроблена в дослідженні *структурно-функціональна модель* підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи розкрила взаємозв’язки мотиваційно-цільового, змістового, діяльнісно-процесуального та контрольно-оцінного компонентів у цілісній структурі підготовки вчителя до

забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, дозволила обґрунтувати критерії та показники сформованості готовності до художньо-педагогічної діяльності.

Новизна запропонованої моделі підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи полягає в досягненні резонансу педагогічного керівництва шляхом організації ефективних виховних впливів та можливістю здійснювати інтеграцію змісту навчальних предметів мистецького циклу, уміння подавати матеріал як цілісну систему для формування у дітей наукових уявлень про довкілля, способи його пізнання.

Уперше визначені особливості змістового забезпечення реалізації моделі підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи як сукупності окремих структурних елементів, поліфункціональна природа яких забезпечує поетапну інтеграцію в комплексні кваліфікаційні уміння, зазначені Державними стандартами вищої освіти. Узагальнення результатів упровадження структурно-функціональної моделі підготовки майбутнього вчителя до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів у практику вищої педагогічної школи дозволило визначити систему умов її ефективності, в якій виокремлені *загальнопедагогічні, естетико-психологічні та організаційно-методичні*.

8. Обґрунтовані специфічні принципи підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, які розвивають загальнопедагогічні принципи, а саме: духовності, мультикультурності, особистісної зорієнтованості, інноваційності, інтегративності, креативності, діалогізації, екологізації, інструментальності, інформатизації, комплементарності, економічності та принцип створення художньо-педагогічного середовища. Поглиблено розуміння *культури художньо-педагогічної діяльності* вчителя початкової школи як багаторівневого та багатокомпонентного особистісного утворення, що опосередковує залежність між ефективністю художньо-педагогічної діяльності вчителя та його спрямованістю на вдосконалення свого професійного рівня. Доведено, що формування культури художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи найбільш повно реалізується в умовах підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів, зорієнтованої на розвиток професійної підготовки студента, формування його професійно-методологічного мислення в умовах мультикультурного освітнього простору.

9. Розроблено технологію підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, яка виступає засобом передачі концептуальної та практичної сторін педагогічної системи. Вона включає в себе різні види актуальної діяльності: і як художньої – з метою трансляції та привласнення норм художньої діяльності, що історично склалися в різних видах мистецтва: образотворчого, декоративно-ужиткового, народної художньої творчості, театралізованого мистецтва (акторської майстерності, сценічної мови, сценографії), танцю, поетичного, драматургічного, режисерського мистецтва, архітектури і дизайну; і як педагогічної – “ігротехнологічна” та “антропотехнологічна”; і як альтернативної (“школа сучасного мистецтва”) – такої,

що формує уявлення про нові форми художньої активності; і як основа сучасної комунікаційної культури – інформаційні електронні, цифрові та медіа-технології, ПК-програми, рекламна культура, арт-менеджмент та маркетинг тощо.

Технологія підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи створює реальні умови для прояву активності, самостійності та ініціативності студентів, сприяє встановленню суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії та самореалізації особистості кожного студента, висуває вимогу змінити позицію викладача-інформатора як джерела знань, контролера на позицію фасилітатора, аніматора, тьютора, коуча, яка дозволяє студентам краще зрозуміти самих себе, сконцентруватися на своїх можливостях, сформулювати завдання для досягнення мети, розкрити свій художньо-творчий потенціал; створення таких навчальних ситуацій, які б сприяли вільному розвою можливостей студентів шляхом активізації внутрішніх резервів; створення умов для розвитку моральної, соціально активної, професійно компетентної особистості, здатної до подальшого саморозвитку та самовиявлення. Визначальними ознаками даної технології є – особистісний та професійний розвиток учасників навчально-виховного процесу; добровільність, самостійність і партнерство; очікуваним результатом даного експерименту – позитивна динаміка сформованості готовності студентів до художньо-педагогічної діяльності.

Були визначені такі засади застосування технології підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи:

- *демократичність* як можливість урахування різних підходів, точок зору, колегіальність у прийнятті певного рішення;
- *залучення* до процесу художньо-творчої діяльності через створення особистої мотивації суб'єктів освітнього процесу;
- *важливість* не тільки і не стільки результату творчого пошуку, як самого процесу, в якому реалізуються творчі задуми; рівноправність когнітивної та емоційної сфери;
- *фасилітація* як створення атмосфери підтримки та умов для самопізнання, самовиявлення, саморозвитку майбутніх вчителів, усвідомлення ними нового педагогічного мислення та нової педагогічної етики, відповідності занять полілогу: студент – твір мистецтва – викладач;
- *ситуація вибору* як створення кількох варіантів програм, моделей діяльності, які забезпечують передумови для свідомого вибору, моральна відповідальність кожного учасника освітнього процесу за свій вибір, за результат діяльності;
- *самореалізація* як розкриття особистісного потенціалу кожного учасника педагогічного процесу;
- *спітворчість* як спільна діяльність суб'єктів, які прагнуть досягти нових кількісних і якісних результатів, обов'язковість професійної рефлексії;
- *ситуація успіху* як створення умов, щоб кожен був почутий; відсутність змагання, суперництва, важливості як результативного, так і процесуального аспекту занять; імовірнісність результату.

10. Уперше теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність структурно-функціональної моделі підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи. Результати

формуального експерименту підтвердили ефективність розробленої системи критеріїв, показників і рівнів готовності майбутніх вчителів до художньо-педагогічної діяльності як прояву їхнього ефективного володіння знаннями, комплексними вміннями та навичками професійної діяльності. Відстеження динаміки формування кожної зі складових готовності студентів до художньо-педагогічної діяльності, а також її структури у цілому на її змістовому (категоріальна структура світогляду і рівень назвальних досягнень студентів) і операційному (стратегії навчання) рівнях з використанням експериментальних факторів впливу і без них дозволяє надійно і об'єктивно підтвердити ефективність запропонованої моделі художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ. На першому етапі в контрольних групах системно-творчий і продуктивний рівні складали 18,52%, в експериментальних – 19,35%, після четвертого етапу – рівень системно-творчий і продуктивний в контрольних групах складав 36,42%, в експериментальних – 95,12% (тобто спостерігається підвищення в експериментальних групах у 4,92 рази, а у контрольних – у 1,97 рази), що доводить достовірність нашого гіпотетичного припущення щодо необхідності впровадження структурно-функціональної моделі підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи як складової професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Встановлено на основі аналізу динаміки індивідуальних показників сформованості кожного з компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи стійку тенденцію переходу з нижчого рівня на вищий.

У дослідженні доведено, що якість підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи підвищується за умови розробки комплексу навчально-методичного супроводу, тематики курсових, дипломних та магістерських робіт художньо-педагогічного спрямування, спецкурсів, спецсеминарів та спецпрактикумів з проблеми художньо-творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку.

11. Проведене дослідження дозволяє сформулювати ряд практичних рекомендацій, зокрема, фаховим науково-методичним комісіям МОН України щодо впровадження його результатів на теоретичному і прикладному рівнях. На теоретичному рівні результати дослідження можуть використовуватись для розробки концепції художньо-педагогічної освіти студентів спеціальності “початкове навчання” та галузевих стандартів, вдосконалення ОКХ та ОПП напряму підготовки “педагогічна освіта”, для методологічного забезпечення системи світоглядно-культурологічної та культурно-просвітницької виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах.

На прикладному рівні запропонована структурно-функціональна модель підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи може бути використана для вдосконалення навчально-виховного процесу конкретного ВНЗ та в системі перепідготовки педагогічних кадрів.

Подальше дослідження буде здійснюватись у таких напрямках: теоретичне обґрунтування процесу формування художньої картини світу майбутнього фахівця в системі художньо-педагогічної підготовки; обґрунтування інтеграції мистецтва як фактору розвитку професійного мислення майбутніх фахівців початкової ланки;

здійснення художньо-педагогічної підготовки студентів спеціальності “початкове навчання” за варіативними програмами: (художньо-педагогічна підготовка магістрів; художньо-педагогічна підготовка менеджерів початкової школи; художньо-педагогічна підготовка науковців з проблеми художнього розвитку дітей молодшого шкільного віку).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографія

1. *Хижна О. П.* Художньо-педагогічна діяльність учителя початкової школи: Монографія. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 368 с.

Методичні рекомендації та програми

2. *Хижна О. П.* Художньо-творча діяльність молодших школярів / Методичний лист. – К.: УДПУ імені М. П. Драгоманова, 1996. – 10 с.
3. *Хижна О. П.* Вивчення хорової шевченкіани у молодших, середніх та старших класах загальноосвітньої школи / Методичні матеріали. – К.: УДПУ імені Драгоманова, 1996. – 11 с.
4. *Хижна О. П.* Педагогічне керівництво музично-сценічною діяльністю молодших школярів як засіб інтенсифікації професійної підготовки майбутнього вчителя музики: Методичні матеріали. – К.: НПУ імені Драгоманова, 1997. – 11 с.
5. *Хижна О. П.* Ефективні системи взаємодії предметів художньо-естетичного циклу у практиці вищих закладів педагогічної освіти: Методичні рекомендації. – К.: Вид-во НПУ імені Драгоманова, 2007. – 73 с.
6. *Хижна О. П.* Організація музично-сценічної діяльності учнів початкової школи: Методичні рекомендації до спецпрактикуму / Укладач О. П. Хижна. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 46 с.
7. *Хижна О. П.* Теорія та методика шкільної музичної освіти: Навч. програма / Уклад. О. П. Хижна – К.: НПУ імені Драгоманова, 2006. – 14 с.
8. *Хижна О. П.* Теоретико-методологічні основи та технологія підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи: програма спецкурсу / Уклад. Хижна О. П. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 16 с.

Статті у наукових фахових виданнях

9. *Хижна О. П.* Розвиток художньо-творчих можливостей молодших школярів // Наука і сучасність. Збірник наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова, К.: Логос, 1999. – Ч. II. – С. 145-152
10. *Горбенко С. С., Хижна О. П.* Формування гуманістичної світоглядної позиції підлітків засобами народнописенної творчості // Соціалізація особистості: Міжкафедральний збірник наукових статей / За заг. ред. А. Й. Капської. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. – Вип. 3. – С. 35-42.
11. *Хижна О. П.* Естетичний потенціал інтеграції мистецтв у професійній підготовці вчителя початкової школи // Наукові записки: Зб. наукових статей НПУ імені М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2002. – Вип. 47. – С. 203-211.

12. *Хижна О. П.* Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя початкової школи // Наукові записки: збірник наукових статей НПУ імені М.П.Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2003. – Вип. 11(51), С. 176-185.

13. *Хижна О. П.* До проблеми професійного вдосконалення майбутнього вчителя початкової школи // Наукові записки НДПУ імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки випуск № 2. – Ніжин: НДПУ імені Миколи Гоголя, 2003 – С. 27-32.

14. *Хижна О. П.* Професійно зорієнтоване художньо-педагогічне навчальне середовище як основа методичного забезпечення художньо-педагогічної підготовки майбутніх вчителів початкової школи // Науковий вісник ПДПУ імені К. Д. Ушинського: зб. наукових праць № 8-9. – Одеса: ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2004. – С. 102-107.

15. *Хижна О. П.* Системний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи // Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки № 4. – Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2004. – С. 76-79.

16. *Хижна О. П.* Художньо-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи в умовах реформи національної системи освіти в Україні // Науковий часопис: зб. наукових статей НПУ імені М. П. Драгоманова. – Вип. 1. Серія 5. Педагогічні науки: реальні і перспективи. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – С. 3-12.

17. *Хижна О. П.* Особливості методологічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи в контексті модернізації сучасної мистецької освіти // Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки № 2. – Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2004. – С. 39 – 43.

18. *Хижна О. П.* Особливості художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи // Науковий вісник ПДПУ імені К.Д.Ушинського (зб. наукових праць) № 3-4. – Одеса, ПДПУ імені К.Д.Ушинського, 2005. – С. 27-34.

19. *Хижна О. П.* Удосконалення художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи // Науковий вісник ПДПУ імені К.Д.Ушинського (зб. наукових праць) № 9-10.: Одеса, ПДПУ імені К.Д.Ушинського, 2005. – С. 35-44.

20. *Хижна О. П.* Методологічний аспект професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання: Збірник наукових праць. – Вип. 2. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – С. 233-241.

21. *Хижна О. П.* Підготовка майбутніх учителів початкової школи до професійної самореалізації в художньо-педагогічній діяльності // Науковий вісник ПДПУ імені К. Д. Ушинського (зб. наукових праць) № 3-4. – Одеса, ПДПУ імені К.Д.Ушинського, 2006. – С. 73-81.

22. *Хижна О.П.* Художньо-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи: особистісно зорієнтований підхід // Школа першого ступеня: теорія і практика: Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Вип.17-18. – Тернопіль: Видавництво “Астон”, 2006. – С. 123-132.

23. *Хижна О. П.* Самостійна робота студентів як важливий чинник формування культури художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи // Науковий вісник ПДПУ імені К.Д.Ушинського (зб. наукових праць) № 5-6. – Одеса: ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2006. – С. 29-39.

24. *Хижна О. П.* Соціокультурний контекст осмислення підготовки майбутніх учителів початкової школи до художньо-педагогічної діяльності // Наукові записки: Збірник наукових статей НПУ імені М. П. Драгоманова. – Випуск LXI(61). – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – С. 165-173.

25. *Хижна О. П.* Гуманістична спрямованість художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи в умовах мультикультурного освітнього простору // Науковий вісник ПДПУ імені К.Д.Ушинського (зб. наукових праць. Спеціальний випуск. – Мистецька освіта: сучасний стан і перспективи розвитку) Частина II. – Одеса: ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2007. – С. 125-135.

26. *Хижна О. П.* Функціональні форми як структурні компоненти особистісно зорієнтованого художньо-педагогічного середовища // Наукові записки: збірник наукових статей НПУ імені М.П.Драгоманова. – Випуск LXII. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. – С. 198-211.

27. *Хижна О. П.* Напрямки реалізації особистісно зорієнтованого підходу до художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи // Науковий вісник ПДПУ імені К.Д.Ушинського (зб. наукових праць) № 9-10. – Одеса: ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2006. – С. 165-175.

28. *Хижна О. П.* Тенденції оновлення художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи в умовах глобалізаційних процесів // Наукові записки: збірник наукових статей НПУ імені М. П. Драгоманова. – Випуск LXV(65). – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – С. 169-178.

29. *Хижна О. П.* Функціонально-змістові характеристики художньо-педагогічної діяльності вчителя початкової школи у психологічному контексті // Наукові записки: Збірник наукових статей / М-во освіти і науки України; НПУ імені М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. (Серія педагогічні та історичні науки) Випуск LXVI.(66). – С. 3-15.

30. *Хижна О. П.* Реалізація інтеркультурного підходу до художньо-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи з урахуванням особливостей мультикультурного освітнього простору // Науковий вісник ПДПУ імені К. Д. Ушинського (зб. наукових праць) № 3-4. – Одеса: ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2007. – С. 67-75

31. *Хижна О. П.* Формування толерантності як професійно значущої якості вчителя початкової школи в процесі художньо-педагогічної підготовки через призму міжкультурного діалогу // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання: Збірник наукових праць. – Вип. 6. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 46-54.

32. *Хижна О. П.* Професійна компетентність учителя початкової школи як чинник ефективності художньо-педагогічної діяльності // Наукові записки: Зб. наукових статей М-во освіти і науки України; НПУ імені М. П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. (серія педагогічні та історичні науки). – Випуск LXX¹ (71). – С. 3-14.

Публікації у збірниках матеріалів конференцій

33. *Хижна О. П.* Інтегративні підходи до педагогічного керівництва художньо-творчим розвитком молодших школярів // Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології: Матер. Міжнар. наук. конф., присвяченої 35-річчю наукової та педагогічної діяльності академіка С. Д. Максименка (17-18 грудня 2001 р., м. Київ). – Т. 3. – К.: Міленіум, 2002. – С. 221-226.

34. *Хижна О. П.* Діалог в освіті: естетичний потенціал інтеграції мистецтв // Україна – країни Сходу в ХХІ столітті: діалог мов, культур, цивілізацій: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18 травня 2002 р. – К., 2003. – С. 217-225.

35. *Хижная О. П.* Интегрированный подход к преподаванию предметов художественно-эстетического цикла в системе подготовки будущего учителя начальной школы // Искусство в условиях модернизации школьного образования и воспитания (сборник научных статей). Материалы Международной конференции "Искусство и дети: проблемы и перспективы развития культуры мира в ХХІ веке" (17-19 февраля 2003 г.). – М.: ИХО РАО, 2003. – С. 101-103.

36. *Хижна О. П.* Методологічний аспект професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи // Наукові записки / Матеріали міжнародної науково-методичної конференції: 1-2 квітня 2004 р. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – С. 69-72.

37. *Хижна О. П.* Шляхи та засоби інтенсифікації художньо-педагогічної підготовки майбутніх вчителів початкової школи // Мова й освіта на початку 21 століття: Збірник статей міжнародної науково-практичної конференції, 11-13.11.2004. – Ужгород: ПоліПрінт, 2005. – С. 143-153.

38. *Хижна О. П.* Художньо-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи у контексті нової освітньої парадигми // Вісник: Збірник наукових статей НПУ імені М. П. Драгоманова: Матеріали звітно-наукової конференції. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – Випуск 8. – С. 87-91.

ПУБЛІКАЦІЇ В ІНШИХ ВИДАННЯХ

39. *Хижна О. П.* Музично-творчі заняття як засіб естетичного виховання молодших школярів Мистецтво в школі. – 3б. статей. – К.: УДПУ імені М. П. Драгоманова, 1997. – Вип.2, С. 28-34.

40. *Горбенко С. С., Хижна О. П.* Музична освіта в Україні у 16-17 століттях // Теоретичні та практичні питання культурології. 3б. наук. статей. – Вип. 3. – Запоріжжя: ЗДУ, 2000. – С. 122-127.

41. *Хижна О. П.* Дух Шевченкового гуманізму в хорових творах українських композиторів / Україна у ХХ столітті: уроки проблеми, перспективи. – К., МІЛП, Український Центр духовної культури, 2001. – С. 686-694.

42. *Хижна О. П.* Інтегративні підходи до викладання предметів художньо-естетичного циклу у професійній підготовці майбутніх вчителів початкових класів // Школа першого ступеня: теорія і практика: Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

Вип.3. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – С. 175-186.

43. *Хижна О.П.* Інтегрований підхід в системі професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи // Актуальні проблеми психології. Том.1.: Соціальна психологія управління. Організаційна психологія: 3б. наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України. – К.: Міленіум, 2002. – Ч. 8. – С. 187-197.

44. *Хижна О.П.* Культурологічний підхід до художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи // Теоретичні та практичні питання культурології: 3б. наукових статей. – Вип. XXI. – Мелітополь: Видавництво “Сана”, 2005. – С. 116-126.

45. *Хижна О.П.* Модернізація системи художньо-педагогічної підготовки учителів початкової школи в умовах запровадження Болонської конвенції // Теоретичні та практичні питання культурології: 3б. наукових статей. – Вип. XIX. – Мелітополь: Видавництво “Сана”, 2005. – С. 64-72.

АНОТАЦІЇ

Хижна О. П. Теоретико-методологічні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2008.

Дисертаційне дослідження присвячене вирішенню питання теоретико-методологічних та методичних засад підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи. Розкриті особливості цієї підготовки з урахуванням сучасних тенденцій модернізації професійної освіти, обґрунтовано її закономірності та специфічні принципи, на основі визначених концептуальних засад побудована структурно-функціональна модель підготовки вчителів до художньо-педагогічної діяльності. Розроблена в дослідженні *структурно-функціональна модель* підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи розкрила взаємозв'язки мотиваційно-цільового, змістового, діяльнісно-процесуального та контрольно-оцінного компонентів у цілісній структурі підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи, дозволила обґрунтувати рівні, критерії та показники сформованості готовності до художньо-педагогічної діяльності.

Поглиблено розуміння культури художньо-педагогічної діяльності вчителя початкової школи, доведено, що формування культури художньо-педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи найбільш повно реалізується в умовах художньо-педагогічної підготовки, зорієнтованої на розвиток професійної підготовки студента, формування його професійно-методологічного мислення в умовах мультикультурного освітнього простору.

Розроблена технологія підготовки вчителя до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи створює реальні умови для прояву активності, самостійності та ініціативності студентів, сприяє встановленню суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії та самореалізації особистості майбутнього вчителя.

Узагальнення результатів упровадження структурно-функціональної моделі підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів у практику вищої педагогічної школи дозволило визначити систему умов її ефективності, в якій виокремлені загальнопедагогічні, естетико-психологічні та організаційно-методичні.

Результати формувального експерименту підтвердили ефективність розробленої системи критеріїв, показників і рівнів готовності майбутніх вчителів до художньо-педагогічної діяльності як прояву їхнього ефективного володіння знаннями, комплексними вміннями та навичками професійної діяльності.

Ключові слова: основи мистецької освіти учнів початкової школи, культура художньо-педагогічної діяльності, предмети мистецького циклу, методична система, технологія підготовки вчителів до забезпечення основ мистецької освіти молодших школярів, структурно-функціональна модель.

Хижня О. П. Теоретико-методологические и методические основы подготовки будущего учителя к обеспечению основ художественного образования учащихся начальной школы. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования / Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2008.

Диссертационное исследование посвящено решению вопроса теоретико-методологических и методических основ подготовки учителей начальной школы к художественно-педагогической деятельности в Украине. Раскрыты особенности этой подготовки с учетом современных тенденций модернизации профессионального образования, обоснованы ее закономерности и специфические принципы; на основе разработанной концепции создана структурно-функциональная модель подготовки учителей к художественно-педагогической деятельности, раскрывающая взаимосвязь мотивационно-целевого, содержательного, деятельностно-процессуального, контрольно-оценочного и рефлексивного компонентов в целостной структуре подготовки учителя к обеспечению основ художественного образования младших школьников; обоснованы критерии и показатели сформированности готовности к художественно-педагогической деятельности.

Внедрение интегрированного подхода в обучение студентов предметам художественно-культурологического цикла рассматривается как актуализация социального заказа, обусловленного рядом обострившихся противоречий между уровнем современных требований к выпускникам педагогических вузов и реальной практикой их подготовки в условиях мультикультурного образовательного пространства.

Разработанная концепция обеспечивает функционирование всех составляющих процесса подготовки учителей к художественно-педагогической деятельности на единой платформе и предполагает обновление целей, содержания, форм и методов художественно-педагогической составляющей профессиональной подготовки. Включение принципа интеграционности в систему подготовки будущих учителей

начальной школы предусматривает: признание значимости не только содержания учебного материала, но и логических взаимосвязей между его структурными элементами; формирование у студентов целостной системы художественно-педагогических знаний; обеспечение фундаментальности знаний; применение адекватных содержанию методов и средств обучения, развитие профессиональных и личностных качеств будущего учителя.

Внедрение экспериментальной структурно-функциональной модели подготовки в учебный процесс подтверждает возможность создания с ее помощью условий, способствующих формированию у студентов готовности к художественно-педагогической деятельности: общепедагогических, эстетико-психологических, организационно-методических. Углублено понимание культуры художественно педагогической деятельности учителя начальной школы.

Разработанная технология подготовки учителя к обеспечению основ художественного образования учащихся начальной школы создает реальные условия для проявления активности, самостоятельности и инициативности студентов, способствует установлению субъект-субъектного педагогического взаимодействия и самореализации личности будущего педагога. Результаты формирующего эксперимента подтвердили эффективность разработанной системы критериев, показателей и уровней готовности будущих учителей к художественно педагогической деятельности как проявления эффективного овладения знаниями, комплексными умениями и навыками профессиональной деятельности.

Ключевые слова: основы художественного образования учащихся начальной школы, предметы художественного цикла, культура художественно-педагогической деятельности, методическая система, технология подготовки учителей к обеспечению основ художественного образования младших школьников, структурно-функциональная модель.

Khyzhna O. P. Theoretical-methodological and methodical principles of future teachers' preparation to providing bases of artistic education of primary school students. – Manuscript.

Dissertation for gaining a Doctor's Degree of Pedagogical Sciences in Specialty 13.00.04 – The Theory and Methodic of professional education / The Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2008.

Dissertation research is devoted the decision of the problem of theoretical-methodological and methodical principles of teachers' preparation in providing bases of artistic education for students of primary school in Ukraine. The characteristic properties of this preparation are described taking into account the modern tendencies of professional education, and also there given prove to the regularities and specific principles of the preparation.

The structurally functional model of teachers' preparation to artistic pedagogical activity is based of certain conceptual principles. The given prove to the criteria and quality characteristic to students' readiness for artistic pedagogical activity.

There showed the deep understanding of the culture of teachers' artistic pedagogical activity in primary school, it is proved that is formation is fully realized in artistic

pedagogical preparation, which is directed to the formation of vocational thinking in multicultural educational area.

This developed technology of teachers' preparation creates real conditions for students' independence and initiative. The results of the experiment confirmed the efficiency of the developed system of criteria, quality characteristic and future teachers' readiness for artistic pedagogical activity.

Key words: bases of artistic education of primary students, culture of artistic pedagogical activity, object of artistic cycle, methodical system, technology of preparation, structurally functional model.